

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ**

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Εκπαίδευση των Ρομά στην
Τσέχικη Δημοκρατία**

ΑΡΙΑΔΝΗ ΜΑΡΙΑ ΒΑΤΣΟΛΑΚΗ

ΑΕΜ: 2508

ΕΠΟΠΤΗΣ: ΝΕΚΤΑΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΕΥΔΟΞΙΑ ΚΩΤΣΑΛΙΔΟΥ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019

«Το επαναλαμβάνω, η δυτική κοινωνία έχει αυτή την βεβαιότητα ότι μόνο αυτή κατέχει την αλήθεια και δε σταματά έως ότου ολόκληρη η ανθρωπότητα πάρει τη δική της μορφή»

Jean-Jacques Oehle, Μαρτυρία ενός Jenisch

«Οι νομάδες της Ελβετίας» Έκθεση Επιτροπής Μελέτης,
Ομοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης και Αστυνομίας, Βέρνη, 1983

-Περιεχόμενα-

Λίστα Εικόνων.....	6
Περίληψη	7
Summary	8
Εισαγωγή.....	9
Θεωρητικό Πλαίσιο.....	11
Αποσαφήνιση όρων.....	13
Διαπολιτισμικότητα	13
Πολυπολιτισμικότητα	14
Στερεότυπα	15
Προκαταλήψεις.....	15
1 Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ευρώπη	17
1.1 Όρος Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.....	17
1.2 Εκπαίδευση και Ιστορικό συγκείμενο στην Ευρώπη	18
1.2.1 Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ευρώπη	18
1.2.2 Εκπαιδευτικοί και Διαπολιτισμικότητα	21
1.2.3 Ευρωπαϊκή Πολιτική	22
2 Η Εκπαίδευση στην Τσεχία	24
2.1 Δομή Τσέχικου Εκπαιδευτικού Συστήματος	24
2.1.1 Εκπαιδευτική εξέλιξη εκπαιδευτικών.....	27
2.1.2 Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού συστήματος.....	30
2.2 Η Διαπολιτισμική Πραγματικότητα στην Τσέχικη Δημοκρατία.....	32
2.2.1 Πολυπολιτισμική Πραγματικότητα.....	32
2.2.2 Οργανισμοί στην Τσεχία	34
3 Ρομά στην Τσεχία.....	37
3.1 Χάρτης Ιστορίας Ρομά.....	37
3.1.1 Ιστορική ανασκόπηση στην Τσεχία.....	38
3.1.2 Συνθήκες Διαβίωσης.....	39
3.1.3 Πολιτική κατάσταση και Ρομά	41
3.2 Εκπαίδευση των Ρωμά στην Τσεχία	43
Συμπεράσματα.....	48
Βιβλιογραφία	50

Λίστα Εικόνων

Εξώφυλλο εργασίας, σελίδα 1.

Τίτλος: All generations (Δεκέμβρης 2018) Αριάδνη Μαρία Βατσολάκη (αντιγραφή φωτογραφίας
Stephanie Sinclair. Διαθέσιμη στο:
<https://stephaniesinclair.photoshelter.com/gallery/Roma/G0000dKcZi3z1ljw/1>)

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει σκοπό να παρουσιάσει τη διαπολιτισμικότητα και τη διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Τσέχικη Δημοκρατία και πιο συγκεκριμένα τις συνθήκες εκπαίδευσης (σχολικά προγράμματα, τάξεις αποκλειστικά για Ρομά, τοποθέτηση στην ειδική εκπαίδευση) των παιδιών Ρομά. Αρχικά γίνεται μια αποσαφήνιση μερικών βασικών όρων και στη συνέχεια στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ευρώπη. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η εκπαίδευση στη Τσεχία, το εκπαιδευτικό σύστημα και η πολυπολιτισμική πραγματικότητα της χώρας. Και τέλος στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην ιστορία, την προέλευση, τις συνθήκες διαβίωσης και την εκπαίδευση των Ρομά.

Λέξεις Κλειδιά: Τσέχικη Δημοκρατία, πολυπολιτισμικότητα, πολυπολιτισμική εκπαίδευση, διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ρομά

Summary

This thesis aims to present the multiculturalism and the Multicultural Education in Czech Republic and focus in the conditions of the education system (school programs, classes exclusively for Roma, placement in special education) of Roma children. The first part clarifies some basic terms and the thesis continues with the first chapter which presents the Multicultural Education in Europe. The second chapter analyzes the educational system in Czech Republic and the multicultural reality of the country references to the history, the origins and the culture of the Roma and also presents the four theoretical approaches about Roma people. Finally, the third chapter refers to the history, origins and life conditions and the education of Roma.

Key Words: Czech Republic, multiculturalism, multicultural education, intercultural education, Roma

Εισαγωγή

Η ύπαρξη μειονοτήτων αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο, που απαντάται σε όλες τις χώρες. Παρόλο που οι Ρομά αποτελούν τη μεγαλύτερη μειονότητα στην Ευρώπη και βρίσκονται σε όλες τις χώρες της, εδώ και αιώνες αποτελούν αιτία εντάσεως εντός των κρατών και αμφισβήτησης της σωστής λειτουργίας του συστήματος χωρίς να υπάρχει πλήρης ενσωμάτωση τους στην κοινωνία.

Η προβληματική της παρούσας εργασίας επικεντρώνεται στην έρευνα του ζητήματος αν το Τσεχικό κράτος έχει μέχρι τώρα στηρίξει την διαπολιτισμική εκπαίδευση και την λειτουργία της και εάν η μειονότητα των Ρομά στην Τσεχία έχει στην πράξη ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση και εάν γίνονται σεβαστά τα ανθρώπινα δικαιώματά τους από το σύνολο της κοινωνίας.

Η έρευνα μας παραθέτει επίσημες θέσεις της Διεθνούς Κοινότητας που αποτυπώνονται σε γραπτά κείμενα, ιστορικά γεγονότα και την επικαιρότητα, καθώς και τη διεθνή βιβλιογραφία αναλύοντας τις παραμέτρους του θέματος, που είναι η Εκπαίδευση στην Τσεχία αλλά και γενικά η Διαπολιτισμική εκπαίδευση, η μειονότητα των Ρομά και το δικαίωμά τους στην πρώτη. Στην πορεία της εργασίας διαπιστώνεται ότι η μειονότητα αντιμετωπίζει το παραπάνω ζήτημα. Ιδιαίτερα επισημαίνει και αναλύει τους λόγους και παράγοντες για τους οποίους το Τσεχικό κράτος δεν έχει καταφέρει να παρέχει ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση στους Ρομά και παρατίθενται ιδέες και απόψεις για την βελτίωση και αντιμετώπιση της ανισότητας που επικρατεί στην πρόσβαση στην εκπαίδευση.

Στην εργασία εξετάζεται η μειονότητα των Ρομά και γίνεται αναλυτική παρουσίαση της ιστορίας της στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στην Τσεχία, σχετικά με την γενική κατάσταση και τις συνθήκες διαβίωσης τους και την πρόσβαση τους στην εκπαίδευση. Επίσης γίνεται μια αναφορά των οργανισμών που υπάρχουν στην Τσεχία και στηρίζουν την ύπαρξη μειονοτήτων αλλά και τα ανθρώπινα τους δικαιώματα.

Η εργασία δομείται ως εξής, αρχικά αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο, εστιάζοντας στο ζήτημα των πηγών βιβλιογραφίας, τις δυσκολίες που εμφανίστηκαν και το διάστημα εκπόνησης της εργασίας. Ακολούθως περιγράφεται το πρώτο κεφάλαιο.

Το πρώτο κεφάλαιο χωρίζεται σε 2 ενότητες όπου στην πρώτη εξετάζεται γενικά η έννοια της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και πως αυτή ορίζεται και υπάρχει στην Ευρώπη. Διαπιστώνεται, ότι δεν έχει καθιερωθεί ένας κοινά αποδεκτός όρος αλλά επίσης ότι χρησιμοποιείτε και ο όρος Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση. Στην συνέχεια αναλύεται η θέση των εκπαιδευτικών στην Ευρώπη σχετικά με την διαπολιτισμική εκπαίδευση και η κατάρτιση τους και τέλος αναφέρονται ορισμένες ευρωπαϊκές πολιτικές που σχετίζονται γενικά με την διαπολιτισμική εκπαίδευση και πιο ειδικά με τους Ρομά. Κατά την διάρκεια της πτυχιακής, για λόγους διευκόλυνσης και

κατανόησης θα αναφέρομαι στην λεγόμενη Multicultural Education ως Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.

Το δεύτερο κεφάλαιο χωρίζεται σε 5 ενότητες. Στην πρώτη ενότητα, αρχικά αναλύεται το εκπαιδευτικό σύστημα στην Τσεχία και η δομή του όσον αφορά την γενική και ειδική εκπαίδευση και στην συνέχεια η εξέλιξη και παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών. Αφού έχουν διατυπωθεί βασικά στοιχεία για τα δύο πρώτα σκέλη, γίνεται μια υπόδειξη της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού συστήματος και αναφέρονται έρευνες και ποσοστά επιτυχίας των μαθητών από την εκπαιδευτική έρευνα PISA. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να υποδείξει την αντίθεση των γενικών αποτελεσμάτων με τα αποτελέσματα που δίνονται από τις έρευνες στο τέταρτο κεφάλαιο όπου αφορά την εκπαίδευση των Ρομά. Στη δεύτερη ενότητα εξετάζεται η πολυπολιτισμική πραγματικότητα στην Τσεχία και οι οργανισμοί που υπάρχουν για την ενθάρρυνση της και για την υπεράσπιση και αλληλεγγύη των μειονοτήτων με μια ιδιαίτερη αναφορά προς τους οργανισμούς που στηρίζουν την μειονότητα των Ρομά στην Τσεχία. Πιο συγκεκριμένα αναλύεται ιστορικά η πολυπολιτισμικότητα στη χώρα και οι εσωτερικές σχέσεις μειονοτήτων από την δημιουργία της.

Το τρίτο κεφάλαιο χωρίζεται σε δύο ενότητες όπου στην πρώτη γίνεται μια γενική αναφορά στην προ-ευρωπαϊκή ιστορία των Ρομά και από την άφιξη τους στην Ευρώπη και αργότερα. Στην πρώτη ενότητα, αναλύεται η ιστορία τους στην Τσεχία βάσει των επίσημων στοιχείων που υπάρχουν διαθέσιμα και οι συνθήκες διαβίωσης τους στην χώρα συγκριτικά από τότε έως και σήμερα. Γίνεται επίσης μια αναφορά στην πολιτική κατάσταση της χώρας και πως επηρεάζει την κοινωνική αλληλεπίδραση προς τη μειονότητα αλλά και τους παράγοντες που την επηρεάζουν.

Και τέλος, η δεύτερη ενότητα αναλύει την εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία. Τονίζει τα γεγονότα που έχουν σημαδέψει την εκπαίδευση των μειονοτήτων στην Τσεχία και συγκεκριμένα των Ρομά και τις αδυναμίες του κράτους σε αυτό το κομμάτι. Αναφέρεται στις αλλαγές που έχουν γίνει από το κράτος ως προς τη βελτίωση της εκπαίδευσης των Ρομά και κάνει μια ανάλυση στις έρευνες που έχουν γίνει ανά περιόδους στην μειονότητα σχετικά με την εκπαίδευση τους αλλά και άλλους παράγοντες που την επηρεάζουν.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστεί η διαπολιτισμική εκπαίδευση και η εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία. Ο ρόλος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου αποτελεί βασικό αντικείμενο συζητήσεων. Η δύναμη που έχει το σχολείο και η επιρροή που ασκεί στα άτομα μπορεί να προκαλέσει μεγάλες αλλαγές στο κοινωνικό προσκήνιο. Δε θα ήταν λογικό λοιπόν να μην υπάρχουν άρθρα, διαλέξεις, σεμινάρια, περιοδικά και συζητήσεις στους ιστοχώρους. Μέσω λοιπόν της παρούσας εργασίας θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, όπως αυτή εμφανίζεται στο Τσέχικο εκπαιδευτικό σύστημα και πως επηρεάζει την εκπαίδευση των μειονοτήτων. Η προσπέλαση των ιστοχώρων για τη συλλογή των δεδομένων έγινε σε διαφορετικά διαστήματα και κράτησε συνολικά περίπου έντεκα μήνες. Ουσιαστικά η συγκεκριμένη εργασία είναι μία καταγραφή της παρουσίας της διαπολιτισμικότητας στο τσέχικο σχολείο. Ο τρόπος μελέτης είναι η βιβλιογραφική έρευνα σε συνδυασμό με τη διαδικτυακή. Η βιβλιοθήκη από την οποία αντλήθηκε ο κύριος όγκος του βιβλιογραφικού τμήματος ήταν η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας στη Φλώρινα. Τα βασικά μεθοδολογικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η υπάρχουσα βιβλιογραφία και τα αποτελέσματα της αναζήτησης στο διαδίκτυο. Τα δεδομένα αυτά, αξιοποιήθηκαν με σκοπό να διαμορφώσουν την εικόνα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στην Τσεχία.

Κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας, διαπιστώθηκε πως οι πηγές σχετικά με την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Τσεχία είναι περιορισμένες στην ελληνική αλλά ακόμα και στην αγγλική ή μεταφρασμένη τσέχικη. Η βιβλιογραφία στην οποία βασιστήκαμε είναι στην αγγλική κυρίως γλώσσα, με βάση το διαδίκτυο καθώς υπήρχαν πιο ανανεωμένες και πρόσφατες πηγές σε αυτό.

Παρόλα αυτά, στην εργασία περιλαμβάνεται και ελληνική βιβλιογραφία η οποία χρησιμοποιήθηκε κυρίως για την αποσαφήνιση των όρων και για το κομμάτι της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στην Ευρώπη. Οι πηγές και τα αρχεία έχουν χρησιμοποιηθεί συνδυαστικά στο κείμενο και συγκριτικά. Η παρούσα πτυχιακή είναι μία ανάλυση και κατηγοριοποίηση των στοιχείων που υπάρχουν στο διαδίκτυο για τη Διαπολιτισμική εκπαίδευση και Εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία και μπορεί να αποτελέσει βάση για κάποια άλλη πτυχιακή εργασία. Το ύφος διεξαγωγής της έρευνας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ανιχνευτικό. Η μελέτη της βιβλιογραφίας ξεκίνησε χωρίς να γνωρίζουμε τα συμπεράσματα, τα οποία θα προέκυπταν. Η μεγαλύτερη δυσκολία στη διεξαγωγή της παρούσας εργασίας, εντοπίστηκε στη δημιουργία και συγγραφή του κεφαλαίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Τσεχία». Η έρευνα για τα δεδομένα που αφορούν το συγκεκριμένο θέμα κρίθηκε αρκετά δύσκολη. Η αξιοπιστία των διαδικτυακών κειμένων μπορεί να κριθεί από τα χαρακτηριστικά του οργανισμού που το φιλοξενεί. Πέρα όμως από τη χρήση διεθνών, ευρωπαϊκών και κρατικών ιστοσελίδων, σε site πανεπιστημίων, ηλεκτρονικών επιστημονικών περιοδικών κ.λ.π. που σε γενικές γραμμές θεωρούνται έγκυρα, έγινε αναζήτηση μεταξύ άρθρων και ιστοσελίδων που

δίνουν μια κριτική διάσταση στα δεδομένα. Αυτές οι πηγές ερευνήθηκαν προτού χρησιμοποιηθούν και επιβεβαιώθηκαν τα στοιχεία που δήλωναν από έγκυρες πηγές.

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή των δεδομένων ακολούθησε η επεξεργασία τους όπου και αποτέλεσε ένα δύσκολο κομμάτι της εργασίας. Κάθε θεματολογία περιείχε διαφορετικό όγκο πληροφοριών. Μερικά από τα δεδομένα κατέληξαν ως ακατάλληλα για τη συγκεκριμένη εργασία. Για τη διαδικασία επιλογής έγινε η κατηγοριοποίηση των αποτελεσμάτων, με στόχο τα δεδομένα να συμπεριληφθούν σε ομάδες με κοινά μεταξύ τους χαρακτηριστικά.

Αποσαφήνιση όρων

Διαπολιτισμικότητα

Υπάρχουν πολλαπλοί ορισμοί για την διαπολιτισμικότητα αλλά όλοι έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό την αναφορά συνάντησης και αλληλεπίδρασης διαφορετικών πολιτισμών.

Υπάρχει μια τάση στη Δύση όπου γίνεται πιο έντονη τα τελευταία χρόνια και τείνει προς την ισότιμη αντιμετώπιση ατόμων με διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες (Νικολάου et al. 2011 ό.α. στη Ζαχαριά 2018:20)¹ και την αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών τους με στόχο τη δημιουργία σχέσεων αλληλεγγύης που θα επωφελείς προς όλους (Παλαιολόγου & Ευαγγέλου, 2003 ό.α στο Κολουμπά 2017:28)².

Γενικά η διαπολιτισμικότητα ορίζεται ως η ισότιμη συνάντηση και αλληλεπίδραση διαφορετικών πολιτισμών από τον Δαμανάκη (2007:8)³ και έχει ως προϋπόθεση το σεβασμό της ταυτότητας του «άλλου» (Ζαχαριά, 2018:21)⁴ Είναι δηλαδή η επαφή διαφορετικών ατόμων με στόχο τη δημιουργία σχέσεων αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης και θεωρείται ως ένας από τους πολλούς τρόπους διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας. Δεν θα πρέπει να συγχέεται με την αφομοίωση ή με τον πολιτισμικό σχετικισμό καθώς οι βάσεις της είναι η δικαιοσύνη, η ισότητα, η κοινωνική συνοχή και η αναγνώριση της ετερότητας και θα πρέπει να δίνεται έμφαση στη γνωριμία και αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών που συνθέτουν την κοινωνία (Ζαχαριά 2018:40)⁵.

---

¹ Ζαχαριά, Ν. (2018), «Πολιτισμική ετερότητα και Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση», Διπλωματική Εργασία, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής (σσ. 20)

² Κολουμπά, Α. (2017) «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ» (σσ.28) Διαθέσιμο στο: http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/10578/Koloumpa_Artemis.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³ Δαμανάκης, Μ. (2007), Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά, Εκδόσεις: Gutenberg όπως αναφέρεται στο Πουτάλη, Ε, (2014) Διαπολιτισμικές και Πολυπολιτισμικές Έννοιες και Πρακτικές.(σσ.8)

⁴ Ζαχαριά, Ν. (2018), «Πολιτισμική ετερότητα και Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση», Διπλωματική Εργασία, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής (σσ. 21)

⁵ Ζαχαριά, Ν. (2018), «Πολιτισμική ετερότητα και Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση», Διπλωματική Εργασία, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής (σσ. 40)

Στη διαπολιτισμικότητα η πρόθεση «δια» αποδίδει τις σχέσεις που μπορούν να δημιουργηθούν μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικά ανθρώπων (Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β. 1998 : 21)⁶

Πολυπολιτισμικότητα

Υπάρχει ένα κριτήριο που ορίζει μια κοινωνία πολυπολιτισμική και αυτό είναι η ύπαρξη διαφορετικών εθνοτήτων. Με το ίδιο κριτήριο ο Νικολάου (2011:288)⁷ εκφράζει τον όρο πολυπολιτισμικότητα ως την κατάσταση όπου όλο και περισσότερες κοινωνικά διαφοροποιημένες ομάδες έρχονται σε επαφή και καλούνται να συνυπάρξουν. Ιστορικά η πολυπολιτισμικότητα σε κάθε κράτος είναι αποτέλεσμα διαφόρων αιτιών. Είτε λόγω της πολυφυλετικής υπόστασης των κρατών είτε λόγω οικονομικής μετανάστευσης, κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών. Είναι όμως δεδομένο ότι οι κοινωνίες και η δημογραφική τους σύνθεση αλλάζουν καθώς συντελούνται αλλαγές στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο σε παγκόσμια κλίμακα.

Η θεωρία της πολυπολιτισμικότητας υποστηρίζει ότι κάθε κοινωνία αποτελείται από μια κυρίαρχη ομάδα η οποία είναι ομοιογενής και από μικρές ομάδες που φέρουν τις δικές τους πολιτισμικές διαφορές.(Γεωργιογιάννης, 2008 ό.α στο Ζαχαριά 2018:19)

Οι μετακινήσεις πληθυσμών και οι συνεχείς πολιτικές αλλαγές ενοχοποιούνται και θεωρούνται βασικά αίτια της πολυπολιτισμικότητας. Σύμφωνα με τον Taylor (1997: 11)⁸ η πολυπολιτισμικότητα δεν ορίζεται ως επιλογή ανάμεσα σε μια ποικιλία πολιτιστικών ταυτοτήτων και για αυτό το λόγο δεν θα πρέπει να θεωρείται ως απειλή για τις διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες που μπορεί να υπάρχουν σε μια κοινωνία. Πρέπει όμως να αναρωτηθούμε εάν πράγματι υπάρχουν κοινωνίες που είναι εξ αρχής πολιτισμικά ομοιογενείς.

Επίσης θα πρέπει να υποδειχθεί η διαφορά μεταξύ της πολυπολιτισμικότητας από την διαπολιτισμικότητα καθώς η πρώτη σημαίνει απλή συνύπαρξη ομάδων και η συνύπαρξη δεν συνεπάγεται αυτόματα ανοχή και σεβασμό μεταξύ των ατόμων.

---

⁶ Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β. (1998), Διαπολιτισμική Αγωγή, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.21 ό.α στο Λυκίδη, Σ. (2012) «Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τους μαθητές και οι Προσδοκίες τους για τη Σχολική Επίδοση. Μια Ερευνητική Προσέγγιση σε Πολιτισμικά Διαφορετικούς Μαθητές». Μεταπτυχιακή Εργασία. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, ΠΤΔΕ Διαθέσιμο στο: <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/5783/1/.pdf> (σσ.)

⁷ Νικολάου, Γ. (2011) Διαπολιτισμική Διδακτική: Το νέο περιβάλλον-Βασικές αρχές, Αθήνα: Πεδίο.(σσ.288)

⁸ Taylor, C. (1997). Πολυπολιτισμικότητα: Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης. Αθήνα: Πόλις (σσ. 11), όπως αναφέρεται στο Ζαχαριά, Ν. (2018), «Πολιτισμική ετερότητα και Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση», Διπλωματική Εργασία, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής (σσ.20)

Το ιδεώδες των πολυπολιτισμικών θεωριών είναι μια κοινωνία που βασίζεται στην ίση συνύπαρξη πολιτισμικών, θρησκευτικών και άλλων ομάδων και την αποχή συγκρούσεων τους. Σε μια πολυπολιτιστική κοινωνία, το εργαλείο και μέσο για να επιτευχθεί αυτή η ιδανική εικόνα είναι η Διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Στερεότυπα

Τα στερεότυπα δείχνουν την ανάγκη να υποδειχθεί η διαφορά ενός ατόμου από το άλλο. Μπορούμε να τα συναντήσουμε κρυμμένα πίσω από πολλές συμπεριφορές και σε κάθε άνθρωπο.

Τα στερεότυπα είναι γνωστικές αναπαραστάσεις που αφορούν μια οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα και τα μέλη της. Ο Lippmann Τα περιγράφει σαν μια εικόνα που υπάρχει στο «μυαλό μας», μια γενίκευση που κατασκευάζουμε και αποδίδουμε σε μια ομάδα ανθρώπων. Όπως όλα τα γνωστικά σχήματα, έτσι και τα στερεότυπα επηρεάζουν τις πληροφορίες που δεχόμαστε και μας καθοδηγούν. Μπορούν να έχουν μεγάλες κοινωνικές συνέπειες λόγω του περιεχομένου τους. Τα στερεότυπα μπορούν όμως αν έχουν και θετικές και αρνητικές γενικεύσεις. Αυτές οι πολιτισμικές κατασκευές που δημιουργούνται, απευθύνονται σε κοινωνικές ομάδες και παράλληλα αντικατοπτρίζουν το κοινωνικό τους κύρος (Δραγωνά, 2007:14)⁹ και είναι φορτισμένα από στοιχεία της κοινωνικής πραγματικότητας αλλά και από τα συναισθήματα του κάθε ατόμου.

Πιο απλά θα μπορούσαμε να πούμε ότι επιτρέπουν στα άτομα να μειώνουν την γνωστική πολυπλοκότητα της πραγματικότητας και των όγκο πληροφοριών που έχουν να επεξεργαστούν και επίσης να τα χρησιμοποιούν ώστε να δικαιολογούν τη στάση τους και τις συμπεριφορές προς άλλους.

Προκαταλήψεις

Οι προκαταλήψεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως αρνητικά στερεότυπα. Η διαφορά μεταξύ στερεότυπων και προκαταλήψεων είναι ότι το πρώτο είναι προϊόν ασυνείδητων διεργασιών, ενώ το δεύτερο βρίσκεται κάτω από συνειδητό, γνωστικό έλεγχο (Devine P.G. 1989 ό.α στο

---

⁹ Δραγωνά, Θ. (2007), Κοινωνικοπολιτισμικό Πλαίσιο της Εκπαίδευσης: Στερεότυπα και προκαταλήψεις. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3227/933.pdf> (σφ. 14)

Δραγωνά, 2007:23¹⁰) Βασική τους χρήση είναι να εξυψώνουν την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουμε και παράλληλα να μειώνουν την ομάδα άλλων (Δραγωνά, 2007: 22)¹¹

Αυτό αποδεικνύεται και από την γενική επιθυμία στους ανθρώπους να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν μια καθαρή ταυτότητα χωρίς μειονεκτήματα είναι γενικά κοινή. Η ύπαρξη στερεοτύπων σημαίνει ότι εάν οι πράξεις ενός ατόμου ή τα χαρακτηριστικά του φαίνεται να ταιριάζουν με τη στερεοτυπική αντίληψη που έχει μία κοινωνία στο σύνολό της για την ομάδα του ατόμου αυτού, κάνει το στερεότυπο πιο αληθοφανή ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του ατόμου τόσο στην κοινότητα, όσο και στο ίδιο το άτομο.

Οι προκαταλήψεις λοιπόν βρίσκονται κάτω από το συνειδητό μας έλεγχο και αποτελούν κατηγοριοποιήσεις που χρησιμοποιούμε για να κατευθυνθούμε στην καθημερινότητα μας. Θα πρέπει όμως να διευκρινίσουμε ότι όταν γίνεται η χρήση τους σαν δεδομένη γνώση, μπορούν να προκαλέσουν πρόβλημα για τις ομάδες στις οποίες αντανακλώνται. (Ζαχαριά, 2018:26)¹²

---

¹⁰ Δραγωνά, Θ. (2007), Κοινωνικοπολιτισμικό Πλαίσιο της Εκπαίδευσης: Στερεότυπα και προκαταλήψεις. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3227/933.pdf> (σσ. 23)

¹¹ Δραγωνά, Θ. (2007), Κοινωνικοπολιτισμικό Πλαίσιο της Εκπαίδευσης: Στερεότυπα και προκαταλήψεις. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3227/933.pdf> (σσ. 22)

¹² Ζαχαριά, Ν. (2018), «Πολιτισμική ετερότητα και Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση», Διπλωματική Εργασία, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής (σσ. 26)

1 Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ευρώπη

1.1 Όρος Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Ο όρος Διαπολιτισμική Εκπαίδευση (Multicultural Education) κατά καιρούς έχει προσδιοριστεί ποικιλοτρόπως. Υπάρχει μια δυσκολία ως προς την αποσαφήνιση του που μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω των πολλαπλών εννοιών και ερμηνειών που εμπεριέχει.

Σύμφωνα με το λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας Κέντρο Λεξικολογίας του Γ. Μπαμπινιώτη¹³ με την έννοια διαπολιτισμικός, εννοείται αυτός «διαπολιτισμικός,-ή-ό: είναι αυτός που σχετίζεται με διάφορους πολιτισμούς ή που συνδυάζει διάφορους πολιτισμούς και πολυπολιτισμικός,-ή-ό: είναι αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη διάφορων και διακεκριμένων μεταξύ τους πολιτισμών. Αντίθετα, κατά την Βouchnerová (2005: 19)¹⁴, ο όρος πολυπολιτισμικός φαίνεται να προτιμάται στις Ηνωμένες Πολιτείες ενώ στην Ευρώπη προτιμάται ο όρος «Διαπολιτισμικός» για την εκπαίδευση για την ίδια χρήση. Δεν είναι εύκολο να υπάρξει ένας και μόνο ορισμός ο οποίος θα μπορεί να προσδιορίζει απόλυτα τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Όπως θα δούμε και στην πορεία η χρήση του όρου Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση αντί για Διαπολιτισμική μπορεί να προκαλέσει συγχύσεις. Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, στην συγκεκριμένη εργασία θα χρησιμοποιηθεί ο όρος Διαπολιτισμική εκπαίδευση για διευκόλυνση σε κάθε χρήση της ορολογίας Multicultural Education στα ξενόγλωσσα κείμενα.

Κατά μια έννοια ως Διαπολιτισμική Εκπαίδευση μπορεί να θεωρηθεί η διαδικασία επικοινωνίας των πολιτισμών καθώς τα τελευταία χρόνια όλο και αυξάνεται το ενδιαφέρον από τους φορείς τα παιδιά να μπορούν να μαθαίνουν και για διαφορετικούς πολιτισμούς. Στα σχολικά μάλιστα πλαίσια η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει ως σκοπό στην εκμάθηση των διαφορετικών πολιτισμών και την αποδοχή των συνανθρώπων με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Θα μπορούσε λοιπόν να εννοηθεί και ως η διαδικασία επικοινωνίας μεταξύ των πολιτισμών. Επιπρόσθετα κατά τη διαπολιτισμική εκπαίδευση σε πολλές περιπτώσεις γίνεται χρήση πολυπολιτισμικών στοιχείων και μάλιστα η ίδια η εκπαίδευση προκύπτει μέσα από τη χρήση αυτών των στοιχείων. Ωστόσο αυτό διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της εκπαιδευτικής διαδικασίας και πρακτικής.

---

¹³ Μπαμπινιώτης, Γ. (2008) Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας (σσ.

¹⁴ Bouchnerová, R., (2005). Multiculturalism and Multicultural Education: Multicultural Education in the Czech Environment. (σσ. 19) Διαθέσιμο στο:https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/3343/DPTX_2005_2_11410_OSZD001_6812_9_0_20857.pdf?sequence=1

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή αποτελεί ένα μοντέλο διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας στο σχολείο. Βασικά στοιχεία του μοντέλου είναι ο σεβασμός και η αξιοποίηση της πολιτισμικής διαφοράς. Παράλληλα όμως με αυτά τα στοιχεία υπάρχει μια αντίληψη για την κοινωνία. Ότι αν υπάρχει συλλογική προσπάθεια από όλα τα μέλη της και επιθυμούν και έχουν τη δυνατότητα για αλληλεπίδραση, θα επέλθει στην συνέχεια η ομαλή ένταξη ατόμων με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό αλλά και η κοινωνική συνοχή τους. Η αλληλεπίδραση αυτή μπορεί να οδηγήσει στο διαπολιτισμικό σεβασμό, στην αναγνώριση και την αποδοχή του διαφορετικού(Κεσίδου, 2004 ό.α στο Κεσίδου, 2008:2)¹⁵.

Ο Παπάς (1998: 301) αναφέρει ότι «η διαπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει στην καθιέρωση μιας κοινωνίας με αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση, με πνεύμα αμοιβαιότητας και ισότητας στα κοινωνικά μέλη, με αλληλο-αποδοχή των εκατέρωθεν αξιών και ακόμα την άποψη των βασικών δικαιωμάτων που έχουν τα κοινωνικά όντα, σύμφωνα με το Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων » Γίνεται δηλαδή λόγος για “οικουμενικές” αξίες οι οποίες θα πρέπει να υιοθετηθούν στη σύγχρονη πραγματικότητα. Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί ένα σύγχρονο μέσο που βοηθά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων προκειμένου τα άτομα να αναπτύξουν μια πιο ανοιχτή και ευέλικτη οπτική για την πολυπολιτισμικές κοινωνίες.» (Μπαλατζής και Νταβέλος 2009:254)¹⁶

1.2 Εκπαίδευση και Ιστορικό συγκείμενο στην Ευρώπη

1.2.1 Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ευρώπη

---

¹⁵Κεσίδου, 2004 Κεσίδου, Α. (2008) Διδακτικές προσεγγίσεις στο πολυπολιτισμικό σχολείο: αρχές της Διαπολιτισμικής Διδακτικής. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούτων & αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο). Πρακτικά Διημερίδας με θέμα: «Διδασκαλία και μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο: διδακτικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικό υλικό». Επιστ. Υπεύθ. Ζ. Παπαναούμ. (σσ.11-27). 10-11 Δεκεμβρίου 2008. Θεσσαλονίκη: ΥΠΕΠΘ. Διαθέσιμο στο: http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/1_%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%CE%A3/1.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/1%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%AD%CF%82%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%20%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%9A%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B4%CE%BF%CF%85.pdf

¹⁶ Ibid

Σχετικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση στις ευρωπαϊκές χώρες το όργανο που συντελεί στην ενασχόληση και στην ανάπτυξη της έννοιας της διαπολιτισμικότητας είναι το Συμβούλιο της Ευρώπης. Συγκεκριμένα μάλιστα σε μία σύνοδο των ευρωπαϊκών Υπουργών Παιδείας το 2003 διατυπώθηκε το αίτημα: [...] το Συμβούλιο της Ευρώπης να επικεντρώσει τον προγραμματισμό της δράσης του στην ανάδειξη της αξίας της ποιότητας της εκπαίδευσης ως απάντηση στις προκλήσεις που προκύπτουν από την πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών μας, καθιστώντας την εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση κυρίαρχες συνιστώσες των μεταρρυθμίσεων των εκπαιδευτικών πολιτικών των ευρωπαϊκών κρατών [...] (INRP, 2007 ό.α στο Νικολάου, 2008:9)¹⁷

Τίθεται λοιπόν με βάση τα παραπάνω προτεραιότητα και αναγκαιότητα για το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η ανάπτυξη ενός διαπολιτισμικού διαλόγου ο οποίος θα βοηθήσει στην αλληλοεπίδραση μεταξύ των διαφορετικών εθνοκοινοτήτων αλλά και μειονοτικών πληθυσμών προκειμένου να υπάρχει συνεργασία μεταξύ των διαφορετικών ομάδων και η αποφυγή συγκρούσεων. Βασικός σκοπός της κίνησης αυτής, είναι η δημιουργία καλών σχέσεων μεταξύ των πολιτών των ευρωπαϊκών χωρών οι οποίες θα βασίζονται στην ισότητα, τη δικαιοσύνη και τον αλληλοσεβασμό.

Στην προσπάθεια να γίνει μια ιστορική ανασκόπηση των ενεργειών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου θα διαπιστωθεί ότι υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις μεταξύ των τελευταίων δεκαετιών. Αυτό θεωρείται πολύ σημαντικό καθώς ο τρόπος αυτός διαχείρισης θεμάτων που σχετίζονται με τη διαπολιτισμικότητα ανάλογα με τις εκάστοτε συγκυρίες επηρεάζουν άμεσα και τις πολιτικές ενέργειες κάθε χώρας ξεχωριστά που ανήκει στην Ευρώπη. (Conseil de l'Europe, 1995 ό.α στο Νικολάου, 2008:9)¹⁸

Για παράδειγμα κατά την δεκαετία του '70 και του '80, βασικός σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ήταν η επιστροφή των παιδιών των μεταναστών στη χώρα προέλευσής τους. Τα εκπαιδευτικά μέτρα είχαν ένα χαρακτήρα ειδικής και διαχωριστικής εκπαίδευσης συμπεριλαμβανοντας αναλυτικά προγράμματα από τη χώρα καταγωγής των μαθητών. Η κίνηση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα τη διδασκαλία των μαθητών σε ξεχωριστά σχολεία και ελάχιστη αλληλεπίδραση με τους ντόπιους μαθητές, που φοιτούσαν στα δημόσια σχολεία. Από την άλλη πλευρά κατά την ίδια περίοδο υπήρχαν και πολιτικές που στόχευαν στην ένταξη των μειονοτικών ομάδων, αν και η θεωρία είχε ως στόχο την ένταξη τους, στην πράξη αυτό επιτεύχθηκε μέσω της αφομοίωσης ή μερικής διατήρησης της πολιτισμικής ταυτότητας των μειονοτήτων μέσα από μια ήπια ενσωμάτωση.

Το βασικό χαρακτηριστικό αυτών των πολιτικών ήταν η επικράτηση της κυρίαρχης κουλτούρας χωρίς να αλλοιώνεται από τις μειονοτικές πολιτισμικές ομάδες. Ελάχιστοι είναι αυτοί που

---

¹⁷ Νικολάου, Γ. (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλινοστούτων και αλλοδαπών στο σχολείο (γυμνάσιο), Δ. Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. (σφ. 9)

¹⁸ Ibid

επιστρέφουν στη χώρα προέλευσης τους με αποτέλεσμα οι ανωτέρω πολιτικές να μη μπορούν να ανταπεξέλθουν στην κοινωνική κατάσταση που άρχισε να επικρατεί στις ευρωπαϊκές χώρες.

Έτσι από τις επόμενες δεκαετίες του '90 και του 2000 άρχισαν να διαφοροποιούνται οι πολιτικές και πλέον να χρησιμοποιείται ο όρος διαπολιτισμικός και όχι πολυπολιτισμικός. Έτσι από το 2000 και μετά διαπιστώνεται μια στροφή των πολιτικών σε διαπολιτισμική κατάρτιση τόσο των εκπαιδευτικών όσο και του εκπαιδευτικού συστήματος γενικότερα κυρίως για μειονοτικές ομάδες. Στόχος πλέον είναι η ενσωμάτωση των μειονοτικών ομάδων στην κοινωνία, η καταπολέμηση του αποκλεισμού και της σχολικής αποτυχίας αλλά και η δημιουργία ίσων ευκαιριών για όλους τους πολίτες ανεξαρτήτου πολιτισμικών διαφοροποιήσεων. Στην προσπάθεια αυτή δόθηκε σημαντική οικονομική ενίσχυση προκειμένου να αναπτυχθούν προγράμματα που θα απευθύνονται σε αυτό τον σκοπό. Σύμφωνα με μελέτη που δημοσιεύθηκε το 2004 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Eurydice, 2004 και Νικολάου, 2008:11)¹⁹, διαπιστώνεται η προσπάθεια να υπάρχουν πρακτικές που σχετίζονται με τη διαπολιτισμικότητα στα σχολεία.

Βάσει των ευρωπαϊκών στοιχείων, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη από τότε ακολούθησαν μια διαπολιτισμική κατεύθυνση στο εκπαιδευτικό τους σύστημα με διαφορετικές κάθε φορά εφαρμογές και πρακτικές. «Τα εκπαιδευτικά συστήματα στοχεύουν πλέον σε τρία βασικά χαρακτηριστικά (Eurydice, 2004:57)²⁰.

- Την εξοικείωση με την πολιτισμική ποικιλότητα, με σκοπό την ανάπτυξη από μέρους των μαθητών των αξιών του σεβασμού και της ανεκτικότητας. Κάποια κράτη θεωρούν ότι η διάσταση αυτή της διαπολιτισμικότητας μπορεί να διευκολύνει τη μάχη ενάντια στο ρατσισμό και την ξеноφοβία.
- Την ευρωπαϊκή προσέγγιση, η οποία ενισχύει την ευρωπαϊκή ταυτότητα των μαθητών μέσα από την παροχή γνώσεων σχετικών με τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς, την ιστορία της Ευρώπης και της θέσης που κατέχει η χώρα τους στη ευρωπαϊκή ήπειρο.
- Τη διεθνιστική προσέγγιση, η οποία θεωρεί ότι μέσα από το ενδιαφέρον για τις διακυμάνσεις των κοινωνικοοικονομικών και ιστορικών σχέσεων των κρατών – και ιδιαίτερα μεταξύ του Βορά και του Νότου – και των μεταναστευτικών κινήσεων που προκύπτουν από αυτές, ενισχύεται η κατανόηση της πολιτισμικής ετερότητας.»

Μάλιστα αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα προγράμματα αυτά έχουν σημαντική επιτυχία στην εφαρμογή τους σε χώρες όπως η Δανία, η Τσεχία, η Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η

---

¹⁹ Νικολάου, Γ. (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο (γυμνάσιο), Δ. Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. (σ.11)

²⁰ Eurydice-European Commission. (2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe Διαθέσιμο στο: http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/Integrating_immigrant_children_2004_EN.pdf (σ. 57)

Νορβηγία. Βέβαια δεν πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι μεταξύ αυτών των χωρών υπάρχουν και πολλές διαφοροποιήσεις ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε χώρας (Eurydice, 2004:58)²¹.

Επιπλέον φαίνεται ότι στα περισσότερα κράτη η διαπολιτισμικότητα ξεπερνά τα όρια της σχολικής εργασίας και επεκτείνεται σε δράσεις και δραστηριότητες έξω από τα σχολικά πλαίσια.

1.2.2 Εκπαιδευτικοί και Διαπολιτισμικότητα

Σημαντικά βήματα έχουν γίνει και στο επίπεδο τη δια βίου μάθησης που αφορά την κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα αυτά οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με τα κατάλληλα προσόντα και τις κατάλληλες δεξιότητες και γνώσεις. Η κατάλληλη κατάρτιση τους μπορεί να αντιμετωπίσει ζητήματα αποκλεισμού και προκαταλήψεων μεταξύ των μαθητών σε ένα σχολείο. Κατά τις παιδαγωγικές τους σπουδές, οι νεότεροι εκπαιδευτικοί έχουν λάβει κάποια στοιχειώδη εκπαίδευση γύρω από την διαπολιτισμική εκπαίδευση. Βέβαια αυτό και μόνο δεν αρκεί αλλά η καθημερινή ενασχόληση με τέτοιου είδους ζητήματα βοηθά τους εκπαιδευτικούς να αποκτήσουν την κατάλληλη εμπειρία και γνώση προκειμένου έμπρακτα να αντιμετωπίζονται αυτά τα ζητήματα.

Πλέον σε πολλές χώρες όπως το Βέλγιο, η Λιθουανία, η Μάλτα και η Σουηδία η διαπολιτισμική εκπαίδευση ξεκινά από τα πρώτα στάδια της εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο του Πανεπιστημιακού επιπέδου όμως, λίγες είναι οι χώρες που συμπεριλαμβάνουν το μάθημα στο πρόγραμμά τους. Στην Αυστρία και τη Σλοβακία υπάρχει επίσημη οδηγία για την ένταξη ενοτήτων στο πρόγραμμα σπουδών σχετικών με θέμα τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Από την άλλη πλευρά σε χώρες όπως η Γαλλική και η Φλαμανδική κοινότητα του Βελγίου, η Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Νορβηγία οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ασχοληθούν πιο ειδικευμένα με το αντικείμενο και να λάβουν μέρος και να παρακολουθήσουν προγράμματα μετά το πέρας των βασικών σπουδών τους. Η ένταξη του θέματος αφορά κυρίως τους εκπαιδευτικούς, προκειμένου να αποκτήσουν τις κατάλληλες γνώσεις για τους μειονοτικούς πληθυσμούς στο χώρο της εκπαίδευσης. Αφορά ουσιαστικά κατάρτιση υποχρεωτική των εκπαιδευτικών προκειμένου να αποκτηθούν γνώσεις γύρω από το θέμα της αντιμετώπισης μειονοτικών πληθυσμών στο χώρο της εκπαίδευσης. (INRP, 2007 ό.α στο Νικολάου, 2008 και Eurydice, 2004:12)²².

---

²¹ Eurydice-European Commission. (2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe Διαθέσιμο στο: http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/Integrating_immigrant_children_2004_EN.pdf (σ. 58)

²² Νικολάου, Γ. (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλινοστούτων και αλλοδαπών στο σχολείο (γυμνάσιο), Δ. Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. (σ. 12)

1.2.3 Ευρωπαϊκή Πολιτική

Καθώς όπως προαναφέραμε, την περίοδο του 1950-1970 η μετανάστευση θεωρούνταν ως προσωρινό φαινόμενο, τα κράτη δεν έλαβαν και τα αντίστοιχα μέτρα και εκπαιδευτικές πολιτικές για την δημιουργία μιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Όπως αναφέρεται στο Παπαζωή (2016: 22-23)²³:

«Η Ένωση διαθέτει 500 εκατ. Πολίτες, 27 κράτη μέλη, 3 αλφάβητα και 24 επίσημες γλώσσες και περίπου 60 άλλες γλώσσες που μιλούνται σε συγκεκριμένες περιοχές ή συγκεκριμένες ομάδες. Επιπλέον, οι μετανάστες έφεραν μαζί τους πολλές άλλες γλώσσες. Υπολογίζεται ότι σήμερα τουλάχιστον 175 εθνότητες είναι παρούσες εντός των συνόρων.»

Με τη συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999 άρχισε να υπάρχει μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική σχετικά με ζητήματα που αφορούν τη μετανάστευση. Με αυτή την προοπτική το σχολείο παίζει καθοριστικό ρόλο. Τα έντονα μεταναστευτικά φαινόμενα που επικρατούν τα τελευταία χρόνια προ όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν δημιουργήσει ως κοινή την ανάγκη της άμεσης ένταξης των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα της κάθε χώρας καθώς θα βοηθήσει τις μειονοτικές ομάδες να ενταχθούν ευκολότερα στις εκάστοτε κοινωνίες.

Πέρα από τα μεταναστευτικά φαινόμενα, υπάρχουν κοινότητες οι οποίες είναι μειονότητες στα κράτη αλλά δεν μετακινούνται. Αναφερόμαστε συγκεκριμένα στην μειονότητα των Ρομά, όπου έχει αναγνωριστεί ως η μεγαλύτερη διακρατική μειονότητα στην Ευρώπη και παρόλα αυτά τα μέλη της πέφτουν συχνά θύματα διακρίσεων και παραβίασης των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε το πλαίσιο της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά το οποίο εστιάζει σε τέσσερις βασικούς τομείς. Την εκπαίδευση, την απασχόληση, τις υγειονομικές υπηρεσίες και τη στέγαση των Ρομά κατοίκων. (European Commission, 2011)²⁴

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ως δράση την ενημέρωση των ατόμων για τα δικαιώματά τους με στόχο την αντιμετώπιση και εξάλειψη του διαχωρισμού και προκαταλήψεων. Η ενημέρωση γίνεται μέσω Μη κυβερνητικών Οργανώσεων και με την υποστήριξη πολιτικών ισότητας σε εθνικό επίπεδο σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης παρέχεται οικονομική ενίσχυση σε συγκεκριμένες Μη κυβερνητικές οργανώσεις που έχουν ως στόχο την εξάλειψη των ανισοτήτων, προκαταλήψεων και παραβίασης δικαιωμάτων. Από τις κινήσεις που έχουν οριστεί στην ατζέντα

---

²³ Παπαζωή, Θ.(2016) Ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση των μεταναστών και η πολιτική της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διαθέσιμο στο: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/19866/4/PapazoiTheoktistiMsc2016.pdf>

²⁴ European Commission, 2011 Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/tackling-discrimination_en

της Ευρωπαϊκής επιτροπής φαίνεται ότι στόχος είναι να ενημερωθούν οι ίδιες οι ομάδες σχετικά με τα δικαιώματά τους ώστε να αποφευχθεί η καταπάτησή τους. (European Commission, 2011)²⁵

Στην πλειοψηφία των χωρών διδάσκεται η κυρίαρχη γλώσσα αλλά παράλληλα τα σχολεία προσφέρουν μαθήματα που σχετίζονται με τη γλώσσα και τα πολιτιστικά στοιχεία των εκάστοτε μειονοτικών πληθυσμών. Αυτή η πολιτική όμως δεν εφαρμόζεται από όλες τις χώρες. Σήμερα ο επικρατέστερος στόχος μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών είναι να διατηρήσουν την πολιτισμική ταυτότητα του κάθε μαθητή (Eurydice, 2004:14)²⁶.

Οι διαφορές που επικρατούν ανάμεσα στις χώρες, τα πολιτικά φαινόμενα και η οικονομία της κάθε χώρας δημιουργούν μια διαφοροποίηση απόψεων. Παρόλα αυτά συνεχίζεται ο διάλογος μεταξύ των χωρών προκειμένου να υπάρχουν βελτιώσεις στο θέμα της εκπαίδευσης.

---

²⁵ Ibid

²⁶ Eurydice-European Commission. (2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe Διαθέσιμο στο: http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/Integrating_immigrant_children_2004_EN.pdf (σσ. 57)

2 Η Εκπαίδευση στην Τσεχία

2.1 Δομή Τσέχικου Εκπαιδευτικού Συστήματος

Καθ' όλη τη διάρκεια της Τσέχικης ιστορίας, η εκπαίδευση έχει λάβει ιδιαίτερο σεβασμό καθώς κοινωνικές ομάδες που δεν μπόρεσαν να λάβουν εκπαίδευση σε άλλες χώρες, το κατάφεραν στην Τσεχία. Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι γυναίκες Χουσίτες ή Ουσσίτες κατά τον 15^ο αιώνα). Το πρώτο πανεπιστήμιο δημιουργήθηκε το 1348 (Πανεπιστήμιο του Καρόλου) και το Τσέχικο Τεχνικό Πανεπιστήμιο το 1717. Η εξαετής υποχρεωτική εκπαίδευση στην Τσεχία παρουσιάστηκε το 1774 και παρατάθηκε σε 8 χρόνια το 1869.

Μετά το 2000 υπήρξαν αρκετές αλλαγές που επηρέασαν το Εκπαιδευτικό σύστημα της Τσεχίας και την λειτουργία του.

Σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά στοιχεία, η μεταρρύθμιση του 2001 σχετικά με την διοίκηση των σχολείων, άλλαξε εντελώς τον τρόπο διοίκησης τους. Μέχρι και σήμερα τα σχολεία διοικούνται κυρίως από την κεντρική διοίκηση και ως ένα βαθμό από τις περιφέρειες και τις κοινότητες . Βασικός υπεύθυνος του εκπαιδευτικού συστήματος , της μορφής του και της ανάπτυξης του θεωρείται το Υπουργείο Παιδείας. Το ίδιο επιπλέον είναι υπεύθυνο και για τον διορισμό του εκπαιδευτικού προσωπικού, τη διδακτέα ύλη και τα βιβλία που διδάσκονται σε κάθε σχολείο. Οι περιφέρειες από την άλλη θεωρούνται αρμόδιες για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τα ειδικά σχολεία ενώ οι κοινότητες για το δημοτικό και τους παιδικούς σταθμούς. (Παπαδέας, 2007:240)²⁷

Όσον αφορά το πρόγραμμα σπουδών που ακολουθείται φαίνεται ότι όλα σχεδόν τα σχολεία ακολουθούν το πρόγραμμα «Základní škola» που είναι για τη βασική εκπαίδευση.

Η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος βάσει των στοιχείων του υπουργείου παιδείας απαρτίζεται από τρία βασικά στάδια.

Στο πρώτο στάδιο είναι η Προ-Προσχολική εκπαίδευση για παιδιά 3-6 ετών, ακολουθεί η Υποχρεωτική Εκπαίδευση που αφορά τα παιδιά της ηλικίας 6-15 ετών και τέλος το τρίτο στάδιο όπου είναι η δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

---

²⁷ Παπαδέας, Μ. (2007). Μελέτη αποτύπωσης συστήματος αξιολόγησης της εκπαίδευσης, Β' Παραδοτέο: Συστήματα αξιολόγησης στις χώρες της Ε.Ε., Γ' Παραδοτέο: Προτάσεις της Μελέτης και Παράρτημα. (σ.240)

Πιο αναλυτικά, για το πρώτο στάδιο της Προ-σχολικής εκπαίδευσης υπεύθυνος είναι ο Δήμος για την φροντίδα των νηπίων με βασικό σκοπό την ανάπτυξη της προσωπικότητας και κοινωνικότητας των παιδιών πριν μπούν στην δημοτική εκπαίδευση.

Το δεύτερο στάδιο είναι η υποχρεωτική εκπαίδευση αποτελείται από δύο φάσεις 5 και 4 ετών. Η δημοτική αρχή είναι αυτή που ασχολείται με διαδικαστικά θέματα της εκπαίδευσης όπως για παράδειγμα τη μεταφορά των μαθητών από και προς το σχολείο.

Μέσα σε αυτό το στάδιο υπάρχουν διαφορετικά σχολεία που καλύπτουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Για παράδειγμα έχουμε από τη μια το Δημοτικό σχολείο που καλύπτει 9 χρόνια σε δυο κύκλους. Μέσα σε αυτό ανήκει το Grammar school που είναι Εξαετής ή οκταετής φοίτησης όπου οι μαθητές ολοκληρώνουν τη Δημοτική εκπαίδευση και μπορούν να συνεχίσουν στη δευτεροβάθμια και το Conservatory που είναι Οκταετής φοίτησης σε σχολείο χορού όπου ολοκληρώνεται και η βασική εκπαίδευση.

Μετά την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εννεαετούς εκπαίδευσης ακολουθεί η δευτεροβάθμια εκπαίδευση όπου οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να επιλέξουν μεταξύ τριών ειδών σχολείων.

Τα τρία αυτά είδη σχολείων προετοιμάζουν τους μαθητές τους για διαφορετικούς σκοπούς.

Το Γενικό λύκειο (Γυμνάσιο-Gymnázium), το Τεχνικό Σχολείο (Støední odborná škola) και τέλος το Επαγγελματικό Σχολείο (Støední odborné učilišti) για μαθητές ηλικίας 15-19. (Παπαδέας, 2007)²⁸

Προϋπόθεση για την εισαγωγή των μαθητών στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι η επιτυχής ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η επιτυχία στις εισαγωγικές εξετάσεις που διασφαλίζουν την κάλυψη των ελάχιστων απαιτήσεων. Ο διευθυντής είναι αρμόδιος για το περιεχόμενο της εξέτασης.

Το σύστημα βαθμολόγησης Τα σχολεία χρησιμοποιούν συνήθως βαθμούς ή συνδυασμό βαθμών/ πόντων / ποσοστών και προφορική αξιολόγηση. Αν υπάρχει κατάταξη, τα αποτελέσματα του μαθητή σε κάθε μάθημα αξιολογούνται με βάση τους παρακάτω βαθμούς: 1 -άριστα, 2 –πολύ καλά, 3 – καλά, 4 - ικανοποιητικά, 5 - αποτυχία. Η διαγωγή του μαθητή αξιολογείται επίσης με βάση την κλίμακα 1-5. Η συνολική αξιολόγηση ενός μαθητή εκφράζεται στον έλεγχο του από το συνδυασμό της διαγωγής του και των αποτελεσμάτων του στα μαθήματα. (Παπαδέας, 2007:44)²⁹

---

²⁸ Παπαδέας, Μ. (2007). Μελέτη αποτύπωσης συστήματος αξιολόγησης της εκπαίδευσης, Β΄ Παραδοτέο: Συστήματα αξιολόγησης στις χώρες της Ε.Ε., Γ΄ Παραδοτέο: Προτάσεις της Μελέτης και Παράρτημα. (σσ.

²⁹ Παπαδέας, Μ. (2007). Μελέτη αποτύπωσης συστήματος αξιολόγησης της εκπαίδευσης, Β΄ Παραδοτέο: Συστήματα αξιολόγησης στις χώρες της Ε.Ε., Γ΄ Παραδοτέο: Προτάσεις της Μελέτης και Παράρτημα. (σσ. 44)

Για την Ειδική Εκπαίδευση το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα έχει περιορισμένες οδηγίες.

Η πρόσβαση στην εκπαίδευση ξεκινάει από την προσχολική ηλικία αλλά τα Ειδικά σχολεία υπάρχουν μετά την προσχολική εκπαίδευση.

Η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση λειτουργεί με βάση το γενικό πρόγραμμα εκπαίδευσης.

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση τα σχολεία χωρίζονται αντίστοιχα με τον βαθμό νοητικής υστέρησης.

Οι τίτλοι σχολείων ή και ακόμα η κατηγοριοποίηση τους δεν είναι ξεκάθαρη στα έγγραφα του Υπουργείου Παιδείας. Στο CRISS (2013: 50)³⁰ αναφέρονται τρεις ειδικοί τύποι σχολείων. Τα Δημοτικά σχολεία που ακολουθούν το σχολικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα (RVP ZV) για τα σχολεία γενικής εκπαίδευσης σύμφωνα με τους γενικούς νομικούς κανόνες. Τα Δημοτικά Πρακτικά Σχολεία όπου έχουν εκπαιδευτικό πρόγραμμα ειδικά διαμορφωμένο για μαθητές ελαφρά ή μέτρια νοητικής υστέρησης(RVP ZV-LMP). Και τέλος τα Ειδικά σχολεία (Střední průmyslová škola) όπου σύμφωνα με το νόμο, το σχολείο αυτό απευθύνεται σε παιδιά με εκπαιδευτικές ανάγκες ή για παιδιά από μειονοτικές ομάδες δηλαδή από οικογενειακό περιβάλλον χαμηλού κοινωνικού στάτους.

Το σύστημα βαθμολόγησης που ισχύει είναι κοινό με των γενικών σχολείων και εφαρμόζεται και στα ειδικά σχολεία.

Δυστυχώς δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με την κατεύθυνση του κράτους για την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Οι αναφορές στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας είναι περιορισμένες και αναφέρονται στην διαπολιτισμική εκπαίδευση με τον όρο Πολυπολιτισμική.

Στο κεφάλαιο της Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ευρώπη αναφέρθηκε ο διπλός όρος που χρησιμοποιείτε για την Διαπολιτισμική-Πολυπολιτισμική εκπαίδευση και η διαφορά των δύο όρων.

Καθώς οι πληροφορίες για την Διαπολιτισμική εκπαίδευση απουσιάζουν ή υπάρχουν σε αναφορές εργασιών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η επιλογή το όρου Multikulturni έναντι του Interkulturni έχει γίνει σκόπιμα.

Παρόλο που η Τσεχία αποτελεί μια πολυπολιτισμική χώρα και είχε ιστορικά ανέκαθεν μειονότητες και σχέσεις με αυτές το σχολικό πρόγραμμα δεν δείχνει να έχει εφαρμοστεί για αυτή την πραγματικότητα. Το υπουργείο παιδείας έχει προσθέσει τη διαπολιτισμική

---

³⁰ Romani CRISS (2013) Μαθητές Ρομά σε διαχωρισμένη εκπαίδευση, Μαρτυρίες παιδιών και γονέων. (σσ. 50)

εκπαίδευση ως υποχρεωτικό διαθεματικό αντικείμενο αλλά η εφαρμογή του στα σχολεία δεν είναι τόσο εύκολη. Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της εργασίας, η βασική διαφορά μεταξύ πολύπολιτισμικότητας και διαπολιτισμικότητας είναι ότι η πρώτη αφορά την συνύπαρξη πολλών κοινωνικών και πολιτισμικών ομάδων στην ίδια κοινότητα και δεν συνεπάγεται με το σεβασμό και την ανοχή μεταξύ τους ενώ η δεύτερη στοχεύει στην ισότιμη συνάντηση και αλληλεπίδραση τους. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ο όρος Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση (Multikulturální výchova) χρησιμοποιείτε σε όλες τις αναφορές που σχετίζονται με την εκπαίδευση αντί για τον όρο Διαπολιτισμική Εκπαίδευση (Mezikulturální vzdělávání) και δηλώνει την πραγματικότητα της δεύτερης στο Τσέχικο Εκπαιδευτικό σύστημα. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση υπάρχει σαν όρος και σαν κατεύθυνση στην εκπαίδευση αλλά η τσέχικη κοινωνία δεν είναι έτοιμη να δράσει διαπολιτισμικά και παραμένει στον Πολυπολιτισμικό όρο. Αυτές οι υποθέσεις πηγάζουν από τον τρόπο αντιμετώπισης των μειονοτήτων σε όλους τους κοινωνικούς τομείς, από την έλλειψη αναφοράς της λεγόμενης Πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης και από τις συνεχείς επισημάνσεις που έχουν γίνει στην Τσεχία για τον σχολικό διαχωρισμό οι οποίες συνεχίζονται έως και σήμερα.

2.1.1 Εκπαιδευτική εξέλιξη εκπαιδευτικών

Εάν υπάρχει κάποιο πρόβλημα στην πολιτική κουλτούρα μιας χώρας το οποίο αντανακλάται στην εκπαιδευτική πολιτική και παιδαγωγική πρακτική, τότε θα πρέπει να παρθούν αποτελεσματικά μέτρα ώστε να ανυψωθεί η επίγνωση ή κοινωνική ευαισθητοποίηση και το επαγγελματικό ενδιαφέρον.

Οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που επηρεάζουν την επόμενη γενιά των πολιτών, γονέων και μελλοντικών πολιτικών. Είναι αυτοί που μπορούν να εξαλείψουν το ρατσισμό και να αλλάξουν συμπεριφορές και στάσεις σε μακροχρόνιο επίπεδο.

Το Μάρτιο-Απρίλιο 1998 μοιράστηκε ένα ερωτηματολόγιο στους φοιτητές του Εκπαιδευτικού Τμήματος στο Πανεπιστήμιο του Καρόλου στην Πράγα σχετικά με την κουλτούρα, γλώσσα και ιστορία των Ρομά. Η υπόθεση της έρευνας είχε δύο σκέλη, πρώτον ήθελε να επιβεβαιώσει εάν οι φοιτητές δεν έχουν επαρκές γνώσεις σχετικά με τους Ρομά μελλοντικούς μαθητές τους και δεύτερον εάν υπήρχε διαφορά γνώσεις στο αντικείμενο μεταξύ φοιτητών της Ειδικής Εκπαίδευσης και των υπολοίπων κατευθύνσεων.

Βάσει των αποτελεσμάτων, η έρευνα αυτή ενίσχυε την άποψη ότι τα Ειδικά Σχολεία είναι πιο κατάλληλα για τα παιδιά Ρομά καθώς οι μελλοντικοί δάσκαλοι είναι καλύτερα προετοιμασμένοι να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους. (Laubeova, 2000:21)³¹

---

³¹ Laubeova, L. (2000) The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://eric.ed.gov/?id=ED459278> (σσ. 21)

Η έρευνα αυτή δίνει έμφαση στην ανάγκη εκπαίδευσης για όλους τους εκπαιδευτικούς και κυρίως της γενικής εκπαίδευσης. Για να αλλάξει η δομή και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης είναι μια δύσκολη διαδικασία που χρειάζεται ενθάρρυνση και χρόνο.

Πιο πρόσφατα, στο σύγγραμμα των Klaassen et al. (2008) γίνεται αναφορά σε μια ακόμη έρευνα που έγινε προς τους εκπαιδευτικούς της Τσεχίας σχετικά με την κατανόηση τους σχετικά με την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση (Multicultural Education), με παρελθοντικές εμπειρίες στους στις τάξεις αλλά και σχετικά με τα εμπόδια που έπρεπε να αντιμετωπίσουν.³²

Θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση είναι υποχρεωτικό διαθεματικό αντικείμενο που πρέπει να διδάσκεται σε όλες τις τάξεις στην Τσεχία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας ανέδειξαν δύο κατηγορίες εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί που λαμβάνουν την έννοια και εμπειρία της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ως εκπαίδευση με την παρουσία μαθητών μειονοτικών ομάδων στην τάξη και οι εκπαιδευτικοί όπου κατανοούν τον όρο με μεγαλύτερο εύρος και δεν είναι απαραίτητη η παρουσία μειονοτήτων στην τάξη.

Στην πρώτη ομάδα υπήρχαν αρκετές αμφιβολίες από την πλευρά των εκπαιδευτικών και προσπάθειες τους να αυτοσχεδιάσουν λύσεις σε προβλήματα που αντιμετώπισαν. Επίσης υπήρχαν αμοιβαίες αμφιβολίες και στις δύο ομάδες σχετικά με την συμπεριφορά των ίδιων και πως θα εισάγουν το θέμα στην τάξη. Υπήρχε δήλωση μεγάλης αμφιβολίας σχετικά με το πως πρέπει να διαχειριστούν καταστάσεις και συμπεριφορές μέσα στην τάξη που είτε υπάρχουν ήδη είτε θα δημιουργηθούν με την προσθήκη της Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο μάθημα.

Τα βασικά εμπόδια που ανέφερε η συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευτικών για την προώθηση της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης είναι ο χρόνος, το πρόγραμμα μαθημάτων (curricula) και η έλλειψη καλού εκπαιδευτικού υλικού. Το μεγαλύτερο όμως εμπόδιο που αναγνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί και μπορούμε να κατανοήσουμε και εμείς από τα βασικά στοιχεία της έρευνας είναι οι ίδιοι και η αμφισβήτηση του ρόλου τους.

Το 2010 παρουσιάστηκε επίσης μια έρευνα από τον διακυβερνητικό Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD 2012:73)³³ σχετικά με την υποστήριξη που λαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί για την επαγγελματική τους εξέλιξη. Μέχρι και σήμερα τα ποσοστά εκπαιδευτικών που δεσμεύονται στην επαγγελματική τους εξέλιξη διαφέρουν ανά χώρα. Συγκεκριμένα στην Τσεχία ερευνήθηκαν 14 περιοχές με μεγαλύτερο ποσοστό το 65% και

---

³² Klaassen, C. , Moree, D. & Veugelers, W. (2008) Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic (σσ.64) Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/41902601_Teachers'_Ideas_about_Multicultural_Education_in_a_Changing_Society_The_Case_of_the_Czech_Republic

³³ OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education CZECH REPUBLIC 2012, Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/czech/49479976.pdf>

μικρότερο 48%. Τα βασικά εμπόδια που αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί για την εξέλιξη τους για το έτος 2007/2008 και συμμετοχή σε περισσότερα σεμινάρια και προγράμματα είναι κυρίως οικονομικά καθώς υπάρχει έλλειψη χρηματοδοτήσεων και ένα μικρό ποσοστό αναφέρει ως αίτιο τα οικογενειακά προβλήματα. Επίσης αναφέρουν την δυσκολία μεταφοράς τους (σχολεία σε μικρότερες κοινότητες).

Σε πολλές χώρες οι εκπαιδευτικοί μπορούν να απουσιάσουν ή και να λάβουν ερευνητική χρηματοδότηση για την μελέτη τους ή για ερευνητικές δραστηριότητες (OECD, 2012:74)³⁴. Η επαγγελματική εξέλιξη μπορεί να οργανωθεί στις εργάσιμες ώρες και αναπληρωτές δάσκαλοι αντικαθιστούν όσους απουσιάζουν. Στο Βέλγιο, Τσεχία, Φιλανδία, Ιταλία κ.α. οι εκπαιδευτικοί έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιήσουν συγκεκριμένο ποσοστό από το χρόνο εργασίας τους για την προσωπική επαγγελματική τους εξέλιξη (Eurydice, 2008)³⁵. Συγκεκριμένα στην Τσεχία, δικαιούνται 12 εργάσιμες ημέρες ανά σχολικό έτος για ανεξάρτητη έρευνα. Παρόλα αυτά, λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού και κόστους των αναπληρωτών, οι εκπαιδευτικοί συχνά δυσκολεύονται να συμμετέχουν σε αυτές τις ώρες. Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί ότι η Τσεχία και η Ολλανδία είναι οι χώρες όπου το ποσό που δίνεται στους δασκάλους για τον συγκεκριμένο σκοπό εμπεριέχεται στη συνολική χρηματοδότηση που λαμβάνει το σχολείο.

Στο Βέλγιο, στην Τσεχία, Ισλανδία, Λιθουανία, Μάλτα και Ηνωμένο Βασίλειο είναι υποχρεωτικό τα σχολεία να έχουν ένα συνεχές εξελικτικό επαγγελματικό πλάνο για τους δασκάλους τους ως μέρος του πλάνου εξέλιξης του σχολείου. (OECD, 2012:20)³⁶

Τα αποτελέσματα της αναφερόμενης έρευνας του Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης δείχνουν ότι ο μέσος όρος των εκπαιδευτικών στην Τσεχία συμμετέχει στην επαγγελματική του εξέλιξη για τα έτη 2007/2008. Με μεγαλύτερο ποσοστό της χώρας στην περιοχή του Πλζέν 65% και μικρότερο στο Κάρλοβι Βάρι με 48% από τις συνολικά 14 περιοχές που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Οι εκπαιδευτικοί των σχολείων βασικής εκπαίδευσης έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής σε αντίστοιχα σεμινάρια και μαθήματα εκ των οποίων το μεγαλύτερο ποσοστό έρχεται από σχολεία που ανήκουν στις περιφέρειες και περιοχές παρά από ότι σε ιδιωτικά ή εκκλησιαστικά σχολεία.

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να μάθουν να ανταποκρίνονται σε πιο σύνθετες καταστάσεις και η αμφισβήτηση του ρόλου τους και μη αυτοπεποίθηση ως προς τις γνώσεις τους μπορεί να θεωρηθεί ως ένας επιπλέον λόγος για τη συνολική αμφιβολία τους πάνω στην Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Υπάρχει ανάγκη κατάρτισης για όλους τους εκπαιδευτικούς. Η αλλαγή της δομής και του περιεχομένου της εκπαίδευσης είναι μια δύσκολη διαδικασία που χρειάζεται

---

³⁴ Ibid

³⁵ Eurydice-European Commission. (2008) Organisation of the Education System in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: http://www.msmt.cz/uploads/adult_education/CZ_EN.pdf

³⁶ Ibid 30

ενθάρρυνση και χρόνο και η βοήθεια προς τους εκπαιδευτικούς και η βελτίωση τους είναι το πρώτο βήμα που πρέπει να γίνει.

Τέλος, υπάρχει μια γενική αμφιβολία για το τι ακριβώς περιμένει η τσέχικη κοινωνία από τους εκπαιδευτικούς. Οι ιδέες τις τσέχικης κοινωνίας σχετικά με τους μετανάστες και τις μειονότητες αλλά και το γεγονός ότι ο πληθυσμός μεταναστών ή μειονοτήτων δεν είναι υψηλός στην Τσεχία και δεν έχουν όλοι οι εκπαιδευτικοί αλληλεπίδραση με αυτές τις ομάδες φέρνει το ερώτημα στους εκπαιδευτικούς για το εάν έχουν άμεση σχέση και οι ίδιοι με την διαπολιτισμική εκπαίδευση. Από τις παραπάνω έρευνες αλλά και ιδέες των εκπαιδευτικών φαίνεται ότι οι ίδιοι εκπαιδευτικοί αλλά και η τσέχικη κοινωνία βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο.

2.1.2 Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού συστήματος

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι όλες οι κοινωνικές αλλαγές είναι αναπόφευκτα συνδεδεμένες με τις αλλαγές στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση συνεισφέρει στην λειτουργία και μετασχηματισμό της κοινωνίας. Το κάθε εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να επηρεάσει και να προετοιμάσει τους μαθητές για τη δημιουργία ή αλλαγή των πολιτικών τους ιδεών. (Klassen et al. 2008:70)³⁷

Αντίστοιχα κάθε χώρα εστιάζει σε διαφορετική πλευρά του εκπαιδευτικού της συστήματος και μπορεί να αξιολογηθεί για αυτό.

Η έρευνα του Παπαδέα (2007:17)³⁸ εστιάζει στα συστήματα αξιολόγησης του δημόσιου τομέα.

Η Τσεχία συγκεκριμένα βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες που προνοούν για την αξιολόγηση σχολείων δημοσίων αλλά και ιδιωτικών.

Η μέθοδος αξιολόγησης διαφέρει από χώρα σε χώρα και υπάρχει μια τάση αλληλοκάλυψης των αρμοδιοτήτων του κάθε φορέα. Αυτό μπορεί να παρέχει επαλήθευση των στοιχείων αλλά μπορεί και να οδηγήσει σε σύγχυση του συστήματος αξιολόγησης.

Η αξιολόγηση των σχολείων χωρίζεται σε δύο μέρη την εσωτερική και την εξωτερική. Η εσωτερική αξιολόγηση εμφανίστηκε στην πλειοψηφία των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης τη δεκαετία του 1990 και δεν είναι υποχρεωτική σε όλες τις χώρες. Η εξωτερική αξιολόγηση

---

³⁷ Klaassen, C. , Moree, D. & Veugelers, W. (2008) Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic (σσ.) Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/41902601_Teachers'_Ideas_about_Multicultural_Education_in_a_Changing_Society_The_Case_of_the_Czech_Republic

³⁸ Παπαδέας, Μ. (2007). Μελέτη αποτύπωσης συστήματος αξιολόγησης της εκπαίδευσης, Β' Παραδοτέο: Συστήματα αξιολόγησης στις χώρες της Ε.Ε., Γ' Παραδοτέο: Προτάσεις της Μελέτης και Παράρτημα. Διαθέσιμο στο: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/997/55.pdf>

αντίθετα υπάρχει σε όλα τα κράτη και η μέθοδος και οι οργανισμοί που τη διεκπεραιώνουν είναι διαφορετικοί.

Στην εξωτερική αξιολόγηση υπάρχει μια τάση επικάλυψης των αρμοδιοτήτων των φορέων που συμμετέχουν, Πράγμα που μπορεί να παρέχει επαλήθευση των στοιχείων αλλά συνήθως προκαλεί σύγχυση για το σύστημα αξιολόγησης.

Στην Τσεχία, η εξωτερική αξιολόγηση των σχολείων είναι υποχρεωτική και ετήσιες αναφορές πρέπει να συντάσσονται από τους φορείς της για το εκπαιδευτικό σύστημα. Οι τρεις βασικοί φορείς που συμμετέχουν στην αξιολόγηση των σχολείων είναι το Υπουργείο Παιδείας, τις Περιφερειακές Αρχές και τον Οργανισμό Επιθεώρησης Σχολείων (CSI)³⁹. Παράλληλα το Ερευνητικό Ινστιτούτο Εκπαίδευσης (Vyzkumny ustav pedagogicky Praze)⁴⁰ έχει την ευθύνη για την δημιουργία της στρατηγικής στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης και τον έλεγχο των εκπαιδευτικών μοντέλων.

Η επιθεώρηση Τσέχικων Σχολείων (CSI) εκπονεί μια ετήσια αναφορά με τα ευρήματα και την κατάσταση της εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού συστήματος από τις επιθεωρήσεις του προηγούμενου έτους.

Η αξιολόγηση στην Τσεχία γίνεται σε τρία επίπεδα.

Το Υπουργείο Παιδείας εκπονεί την ετήσια αναφορά σχετικά με την κατάσταση και ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος (βάσει των δεδομένων της αναφοράς της Επιθεώρησης Σχολείων CSI και άλλων πηγών). Οι περιφερειακές αρχές αναλαμβάνουν μια αξιολόγηση και εκπονούν μια αναφορά η οποία κατατίθεται στο Υπουργείο Παιδείας και τέλος η Επιθεώρηση Τσέχικων Σχολείων (CSI) συνοψίζει τις πληροφορίες από τις επιθεωρήσεις του έτους σε θεματικές αναφορές.

Στην εσωτερική αξιολόγηση, τον έλεγχο έχει ο επικεφαλής του σχολείου και περιλαμβάνει τους περισσότερους παράγοντες (εκπαιδευτικοί, περιβάλλον, βιβλία). Όπως αναφέραμε παραπάνω, η εσωτερική αξιολόγηση δεν είναι υποχρεωτική για όλες τις χώρες. Στην Σουηδία και στην Τσεχία είναι υποχρεωτική ενώ στην Μεγάλη Βρετανία και στη Φλάνδρα απλά συστήνεται στις εκπαιδευτικές αρχές. Η εσωτερική αξιολόγηση αποτελεί βασική πηγή των επιθεωρήσεων του (CSI) και αποβλέπει στην συνολική αποτελεσματικότητα του κάθε σχολείου. Οι διευθυντές αναλαμβάνουν την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων και παράλληλα προβλέπεται να υπάρχει γραπτή αναφορά για το κάθε παιδί από τον εκπαιδευτικό.

Τα στοιχεία που αξιολογούνται είναι:

---

³⁹CSI-Ceska Skolni Inspekce <https://www.csicr.cz/>

⁴⁰VUP-Vyzkumny ustav pedagogicky v Praze <http://www.nuv.cz/vse-o-nuv/vyzkumny-ustav-pedagogicky-vup-1>

- Τα αποτελέσματα των μαθητών-Μαθησιακές ικανότητες
- Σχολική ζωή(περιβάλλον κλίμα)
- Στήριξη προς τους μαθητές
- Διοίκηση σχολείου
- Συμμόρφωση με τους νόμους και κανονισμούς
- Σχέσεις σχολείου με εξωτερικό περιβάλλον

Αξιολόγηση προς τους εκπαιδευτικούς στην Τσεχία, Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο γίνεται στο πλαίσιο της συνολικής αξιολόγησης του σχολείου με κύριο στόχο την υποβοήθηση τους στο διδακτικό τους έργο.

Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι στην Τσεχία η εξωτερική αξιολόγηση μπορεί να γίνει μετά από διάταγμα. Οι γονείς μπορούν να καταθέσουν τη διαμαρτυρία τους για το σχολείο των παιδιών τους ενώπιον του εθνικού οργανισμού επιθεώρησης ο οποίος λαμβάνει μέρος άμεσα στην αξιολόγηση των σχολείων. Βασικά στοιχεία της εξωτερικής αξιολόγησης είναι το επίπεδο γνώσης των μαθητών και οι γνωστικές τους δεξιότητες. (Παπαδέας, 2007:52)⁴¹

2.2 Η Διαπολιτισμική Πραγματικότητα στην Τσέχικη Δημοκρατία

2.2.1 Πολυπολιτισμική Πραγματικότητα

Το 1918 η Τσεχία άνηκε στην τότε επονομαζόμενη Τσεχοσλοβακία. Μέσα στα χρόνια η ονομασία του κράτους άλλαξε σε Προτεκτοράτο της Βοημίας και Μοραβίας, Τσεχοσλοβακική Σοσιαλιστική Δημοκρατία και τέλος σε Τσέχικη Δημοκρατία και Σλοβακική Δημοκρατία.

Από την αρχή της ύπαρξης της Τσεχοσλοβακίας υπήρχαν τρεις καθοριστικές σχέσεις από άποψη πολυπολιτισμικότητας (Klaassen et al., 2008:64)⁴². Η σχέση μεταξύ Τσέχων και Σλοβάκων, μεταξύ Τσέχων και Γερμανών και Τσέχων και Ρομά.

⁴¹ Παπαδέας, Μ. (2007). Μελέτη αποτύπωσης συστήματος αξιολόγησης της εκπαίδευσης, Β΄ Παραδοτέο: Συστήματα αξιολόγησης στις χώρες της Ε.Ε., Γ΄ Παραδοτέο: Προτάσεις της Μελέτης και Παράρτημα. (σφ. 52)

⁴² Klaassen, C. , Moree, D. & Veugelers, W. (2008) Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/41902601_Teachers'_Ideas_about_Multicultural_Education_in_a_Changing_Society_The_Case_of_the_Czech_Republic (σφ. 63)

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν πολλές αλλαγές σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη και είχαν τεράστιες συνέπειες στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

Μεταξύ των νέων κρατών που δημιουργήθηκαν τότε ήταν και η Τσεχοσλοβακία. Τα όρια και σύνορα της δημιουργήθηκαν υπό διαπραγματεύσεις αλλά στα νέα σύνορα κατοικούσαν ήδη μεγάλες εθνικές ομάδες. Αυτή η ποικιλομορφία προκάλεσε διάφορα προβλήματα μέσα στα επόμενα χρόνια και ένα από αυτά ήταν η επίσημη γλώσσα του κράτους.

Η ύπαρξη μειονοτήτων αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο, που απαντάται σε όλες τις χώρες. Στην Ευρώπη τους τελευταίους αιώνες έχουν παρατηρηθεί μετακινήσεις πληθυσμών σε μεγάλη κλίμακα. Τα βασικά αίτια είναι οι οικονομικές και πολιτικές διαταραχές και πόλεμοι, η δημιουργία πολυεθνικών κρατών και οι μειονότητες μέσα σε αυτά. (Κομμάτου, 2016:22)⁴³

Η επίσημη γλώσσα της χώρας είναι τα Τσέχικα. Παρόλο που υπάρχουν αρκετοί τοπικοί διάλεκτοι, το ποσοστό των ομιλητών τους είναι μικρό δεν αναφέρονται και η χρήση τους δεν δημιουργεί προβλήματα στην εκπαίδευση. Οι εθνικές μειονότητες της Τσεχίας είναι Σλοβάκοι, Γερμανοί, Πολωνοί και Ρομά. Δυστυχώς, ο ακριβής αριθμός της μειονότητας των Ρομά δεν μπορεί να υπολογιστεί καθώς εξαρτάται από το εάν δηλώνουν την Ρομά καταγωγή τους ή όχι. (Eurydice, 2008:16)⁴⁴

Συγκρίνοντας όλες τις έρευνες που μελετήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία, οι επιλογές που συνήθως δίνονται ώστε να δηλώσουν ως τίτλο καταγωγής στις έρευνες είναι μεταξύ Τσέχων, Ρομά ή Τσέχων Ρομά. Στην πλειονότητα τους δηλώνονται ως Τσέχοι για αυτό και δεν μπορεί να υπολογιστεί ο ακριβής αριθμός τους.

Τα χαμηλά ποσοστά δήλωσης των Ρομά για την καταγωγή τους μπορούν να οριστούν με πολλούς τρόπους. Οι ερευνητές δηλώνουν ότι δεν μπορούν να υπολογίσουν τον αριθμό τους αλλά θα μπορούσαμε να το ερμηνεύσουμε και ως απόδειξη της ταυτότητας που δίνουν οι ίδιοι οι Ρομά και την καταγωγή που έχουν. Οι Ρομά της Τσεχίας είναι Τσέχοι και η ταυτότητα τους είναι επιπρόσθετη και όχι διχαστική. Έχουν δύο κουλτούρες, την Τσέχικη και την κουλτούρα των Ρομά και αυτό αποδεικνύεται από την καθημερινότητα τους και φαίνεται επίσης και στις έρευνες που γίνονται.

Υπάρχουν πολλές ενεργές οργανώσεις στην Τσεχία όπου ασχολούνται με την πολυπολιτισμικότητα μέχρι και σήμερα. Στόχος αυτών των οργανισμών είναι είναι η στήριξη της

---

⁴³ Κομμάτου, Ι. (2016) «Τα μειονοτικά δικαιώματα ως ζήτημα κρατικής ασφάλειας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη», Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Π.Μ.Σ Οικονομική και Πολιτική Διακυβέρνηση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών (σφ. 22) Διαθέσιμο στο: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/19483/6/KommatouIoannaMsc2016.pdf>

⁴⁴ Eurydice-European Commission. (2008) Organisation of the Education System in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: http://www.msmt.cz/uploads/adult_education/CZ_EN.pdf (σφ. 16)

δημοκρατικής κοινωνίας, η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και η παροχή ίσων ευκαιριών προς όλα τα μέλη της κοινωνία.

2.2.2 Οργανισμοί στην Τσεχία

Όταν οι μηχανισμοί στήριξης του κράτους δεν είναι επαρκείς ώστε να στηρίξουν τα δικαιώματα όλων των μειονοτήτων και τις ευκαιρίες τους, οι οργανισμοί έχουν ακόμα πιο σημαντικό ρόλο στην κοινωνία.

Στην Τσεχία υπάρχουν αρκετοί οργανισμοί που ασχολήθηκαν με την πολυπολιτισμικότητα και συνεχίζουν μέχρι σήμερα. Παρακάτω αναφέρονται μόνο μερικοί από τους πιο παλιούς αλλά και νεότερους ενεργούς οργανισμούς. Κοινός στόχος σε όλους είναι η στήριξη της δημοκρατικής κοινωνίας, η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και η παροχή ίσων ευκαιριών προς όλα τα μέλη της κοινωνίας. Μερικοί από τους αναφερόμενους οργανισμούς επικεντρώνονται στην στήριξη των μειονοτήτων της Τσεχίας, συμπεριλαμβανομένου των Ρόμα.

Πολυπολιτισμικό Κέντρο της Πράγας (Multikulturní centrum Praha)

Το Πολυπολιτισμικό Κέντρο στην Πράγα είναι μια μη κερδοφόρα οργάνωση αφοσιωμένη σε εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες στον τομέα της διεθνής μετανάστευσης, κοινωνικής συμπερίληψης και ενσωμάτωσης των Ρομά αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ο οργανισμός ιδρύθηκε το 1999 με στόχο μια Τσέχικη κοινωνία, βασισμένη στο σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, την πολιτική ισότητα και την κατανόηση της διαπολιτισμικότητας.⁴⁵

Βρετανικό Συμβούλιο (British Council)

Ιδρύθηκε το 1934 στη Μεγάλη Βρετανία και τα πρώτα γραφεία του σε άλλες χώρες άνοιξαν το 1938. Αποτελεί μια από τις παλαιότερες πολιτισμικές οργανώσεις στον τομέα αυτό.

Αρχικά το όνομα της οργάνωσης ήταν «Βρετανική Επιτροπή για τις Σχέσεις με άλλες χώρες» (British Committee for Relations with other countries) αλλά στην πορεία μετονομάστηκε και πήρε τον τωρινό του τίτλο. Την περίοδο ίδρυσης του επικρατούσαν πολλές εξτρεμιστικές ιδεολογίες όπως ο Κομμουνισμός στην Ρωσία και ο φασισμός στην Γερμανία, την Ιταλία αλλά

---

⁴⁵ Multikulturní centrum Praha-Multicultural Center of Prague (2016) Διαθέσιμο στο: <https://mkc.cz/cz/>

και την Ισπανία. Αυτές οι συνθήκες προκάλεσαν τη δημιουργία του Βρετανικού Συμβουλίου από την Μεγάλη Βρετανία. Ο σκοπός του οργανισμού εκείνη την περίοδο ήταν να δημιουργηθεί μια βάση γνώσης και κατανόησης των ανθρώπων της χώρας, της φιλοσοφίας τους αλλά και του τρόπου ζωής τους. Αυτό θα οδηγούσε σε μια ένδειξη συμπάθειας της Βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, οποιαδήποτε και αν ήταν η τότε πολιτική και από οποιαδήποτε πολιτική πεποίθηση μπορεί να προέρθει.⁴⁶

Τσέχικη Επιτροπή του Ελσίνκι (Český helsinský výbor)

Η Τσέχικη Επιτροπή του Ελσίνκι ιδρύθηκε το Μάιο του 1990 μετά από πρωτοβουλία της Διεθνούς ομοσπονδίας του Ελσίνκι και εφαρμόστηκε από μια ομάδα 30 πολιτικών αρχηγών. Βασικός στόχος της οργάνωσης είναι η ενθάρρυνση και η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Οι δραστηριότητες που γίνονται έχουν ως προσανατολισμό την ανάπτυξη και ενδυνάμωση της κοινωνίας και δημοκρατίας και εστιάζουν σε προβλήματα που σχετίζονται με τις ίσες ευκαιρίες, τον κοινωνικό αποκλεισμό, προκαταλήψεις και το ρατσισμό . Η συγκεκριμένη οργάνωση λειτουργεί σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο.⁴⁷

OSF (Open Society Fund) Prague

Το ίδρυμα OSF δημιουργήθηκε το 1992 από τον George Soros, Αμερικάνο φιλανθρωπιστή στην Τσεχία. Ο ίδιος ξεκίνησε τη δημιουργία αντίστοιχων ιδρυμάτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη με βασικό στόχο την στήριξη της μεταμόρφωσης της κάθε κοινωνίας και περιοχής μετά από το Κομμουνιστικό Καθεστώς σε ανοιχτές και δημοκρατικές κοινωνίες.

Από το 1992 έως και σήμερα το πρόγραμμα εστίασε στην εκπαίδευση, τον πολιτισμό, δημόσια υγεία και άλλα κοινωνικά ζητήματα, όπως την ισότητα των φύλων.

Πρωταρχικός στόχος ήταν η στήριξη και ύπαρξη δημοκρατικών αρχών στη χώρα με τη συμμετοχή του στην ανάπτυξη μιας ελεύθερης κοινωνίας.⁴⁸

ROMEΑ-Οργάνωση ενημέρωσης και Εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων (ROMEΑ Mediální a vzdělávací organizace)

Η μη κυβερνητική και μη κερδοσκοπική οργάνωση ROMEA δημιουργήθηκε το 2002 με στόχο την στήριξη της δημοκρατικής κοινωνίας που θα παρέχει ίσα δικαιώματα προς όλους. Το 2016 με

---

⁴⁶ British Council (2018) Διαθέσιμο στο: <https://www.britishcouncil.org/>

⁴⁷ Český helsinský výbor, z.s.-Τσέχικη Επιτροπή Ελσίνκι (2018) Διαθέσιμο στο: <http://www.helcom.cz/cs/en/>

⁴⁸ Open Society Fund Praha (2018) Διαθέσιμο στο: <http://osf.cz/en/>

την παράλληλη στήριξη άλλων οργανισμών δημιουργήθηκε ένα πρόγραμμα Υποτροφιών για τους μαθητές Ρομά για την Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Επιπλέον βασικός στόχος της οργάνωσης για το πρόγραμμα είναι η στήριξη της εισόδου των Ρομά στην ανώτατη εκπαίδευση και η προσπάθεια απασχόλησης τους στην κοινωνία στο μέλλον.⁴⁹

Romani CRISS -Κέντρο Κοινωνικής Παρέμβασης και Μελετών (Romani CRISS Center for Social Intervention and Studies)

Το Ρομάνι CRISS είναι μια μη κυβερνητική οργάνωση που δημιουργήθηκε το 1993 ώστε να υπερασπιστεί και να προωθήσει τα δικαιώματα των Ρομά στη Ρουμανία παρέχοντας νομική βοήθεια σε περιπτώσεις κακοποίηση, διαχωρισμού εναντίον των Ρομά σε όλες τις πτυχές της δημόσιας ζωής. Η οργάνωση εξελίχθηκε και δρα σε όλη την Ευρώπη.⁵⁰

ERRC European Roma Rights Center

Ιδρύθηκε το 1966 ως μια οργάνωση ενάντια στον ρατσισμό προς τους Ρομά και την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πλέον λειτουργεί και ως συμβουλευτική οργάνωση για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και έχει ως κύριο στόχο την εξάλειψη του αντι-Ρομανισμού σε όλα τα θέματα και χώρες.⁵¹

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι παραπάνω οργανισμοί αναφέρονται ενδεικτικά για την Τσεχία αλλά δεν αποτελούν τους μόνους. Ιδιαίτερα για την προστασία των δικαιωμάτων και την στήριξη των μειονοτήτων υπάρχουν αρκετοί οργανισμοί είτε διεθνείς είτε τοπικοί.

Οι οργανισμοί αλληλεγγύης και στήριξης των Ρομά έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια πανευρωπαϊκά και τα κέντρα υποστήριξης τους υπάρχουν στις κεντρικές πόλεις της Τσεχίας. Μερικοί από τους οργανισμούς Ρομά που αναφέρθηκαν έχουν χρησιμοποιηθεί και ως πηγές για την συγκεκριμένη εργασία καθώς έχουν ως στόχο την αποκάλυψη οποιασδήποτε παραβίασης δικαιωμάτων και ελαττωμάτων των συστημάτων απέναντι στους Ρομά και πραγματοποιούν συχνά έρευνες στα Ευρωπαϊκά Κράτη με αυτό το στόχο.

---

⁴⁹ ROMEA-Mediální a vzdělávací organizace <http://www.sdruzeniromea.cz/>

⁵⁰ Romani CRISS-Center for Social Intervention and Studies. Διαθέσιμο στο: <http://www.romanicriss.org/en/#>

⁵¹ ERRC European Roma Rights Center Διαθέσιμο στο: <http://www.errc.org/>

3 Ρομά στην Τσεχία

3.1 Χάρτης Ιστορίας Ρομά

Παρόλο που η κοινότητα των Ρομά αποτελεί την μεγαλύτερη μειονότητα στην Ευρώπη, η γνώση σχετικά με τον πολιτισμό και την ιστορία τους μεταξύ των πλειονοτήτων κάθε χώρας είναι περιορισμένη εάν όχι ελάχιστη.

Στις επόμενες ενότητες θα αναφερθούμε ως προς την ιστορική πλευρά των σχέσεων μεταξύ Τσεχικής κοινωνίας και Ρομά αλλά και ως προς τα πολιτικά συγκείμενα και πως επηρεάζουν όλα αυτά την διαβίωση τους αλλά και στην συνέχεια την εκπαίδευση τους καθώς αυτό είναι και το κομμάτι στο οποίο πρέπει να επικεντρωθούμε.

Πριν προχωρήσουμε, θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν κάποιες γενικές πληροφορίες σχετικά με την παγκόσμια κουλτούρα των Ρομά συγκεντρωμένες έτσι ώστε να κατανοηθεί πιο εύκολα η περαιτέρω ανάλυση αλλά και το πόσο σημαντική είναι η αναγνώριση της κουλτούρας τους και η συνεχής παραβίαση των δικαιωμάτων τους έως και σήμερα.

Μεταξύ των ιστορικών, ανθρωπολογικών αλλά και γλωσσολογικών κειμένων θα βρούμε μια κοινή ερώτηση να επαναλαμβάνεται και αυτή αφορά την καταγωγή τους. Καθώς δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των ερευνητών και δεν υπάρχουν ξεκάθαρες πηγές για την Προ-ευρωπαϊκή ιστορία των Ρομά πολλές φορές το παρελθόν τους οδηγείται από υποθέσεις. Θα μπορούσαμε να θέσουμε σαν βασικά ερωτήματα από πού κατάγονται, πως ήρθαν στην Ευρώπη, πως επηρέασε η μετακίνηση τη γλώσσα τους αλλά και τις ίδιες τις ομάδες. Παρακάτω θα αναφερθώ στα βασικά ιστορικά σημεία που έχουν αποδειχθεί σχετικά με την καταγωγή των Ρομά και την μετακίνηση τους προς την Ευρώπη ώστε να μπορέσουμε να απαντήσουμε σε γενικές γραμμές στις παραπάνω ερωτήσεις.

Είναι αναμφισβήτητο πλέον ότι η καταγωγή και οι ρίζες των Ρομά ξεκινάνε από την Ινδία. Τα ευρήματα των ιστορικών, ανθρωπολόγων και γλωσσολόγων συμφωνούν σχετικά την έναρξη τους στην Ινδία και την εσωτερική μετακίνηση τους. Το λεξιλόγιο και η γραμματική τους υποδεικνύουν τις επιρροές που έχουν λάβει και μερικές από τις χώρες που πέρασαν. Βάσει των συγκεντρωμένων στοιχείων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μετακινήθηκαν από την Ινδία πιθανόν μέσω της Αρμενίας και Περσίας και οδηγήθηκαν στην τότε Βυζαντινή Αυτοκρατορία (σημερινή Ελλάδα) όπου και εμφανίζουν επιρροές στην γλώσσα τους από αυτές τις τρεις περιοχές. Υπάρχουν πολλές απόψεις σχετικά με την περίοδο της μετακίνησης των Ρομά προς την Ευρώπη. Επικρατεί όμως η άποψη ότι η μετανάστευση τους έγινε περίπου το 1400.⁵² Αυτό αποτελούσε και το πρώτο κύμα που τους έφερε στην Ευρώπη. Στην συνέχεια επήλθε ένα

---

⁵² Council of Europe, Factsheets on Roma, Chapter: History 2 και (σσ.1-8) <http://romafacts.uni-graz.at/>

δεύτερο κύμα μετανάστευσης Ρομά αλλά αυτή την φορά από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη προς την Δυτική αλλά και την Αμερική και Αυστραλία τον 19^ο αιώνα.⁵³

Ιστορικά ακολούθησε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος όπου είχε μεγάλο αριθμό θυμάτων Ρομά και εκτελέσεων τους. Τα νούμερα από τις εκτελέσεις των Ναζί είναι άγνωστα. Βλέπουμε ότι όπως η κοινότητα των Εβραίων έτσι και η κοινότητα των Ρομά στερήθηκε τα δικαιώματα της και δολοφονήθηκε από την Γερμανική κυριαρχία της περιόδου. Μετά το 1945, οι Ρομά συνέχισαν να αντιμετωπίζουν τις ίδιες προκαταλήψεις στις αντίστοιχες κοινωνίες. Με την άνθιση του κομμουνισμού βλέπουμε ότι στα κράτη υπάρχουν προσπάθειες ένταξης των Ρομά, οι οποίες όμως οδηγούσαν στην αφομοίωση τους και λόγω της πίεσης και περιορισμών στην αποξένωση τους. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η πλειονότητα των Ρομά έφτασε στην Τσεχία με το δεύτερο κύμα μετανάστευσης κατά των 19^ο αιώνα.⁵⁴

Από την πορεία της ιστορίας αλλά και από τις προκαταλήψεις που έχουν ριζώσει μπορούμε να διαπιστώσουμε τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν σαν κοινότητα. Από την είσοδο τους στην Ευρώπη, οι Ρομά σαν πληθυσμός είχαν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες, οι οποίες ανάλογα με την περίοδο αυξομειώνονταν με σταθερό παράγοντα την προκατάληψη προς την μειονοτική τους κουλτούρα.

3.1.1 Ιστορική ανασκόπηση στην Τσεχία

Δεδομένου ότι υπάρχουν πολλαπλές κουλτούρες των Ρομά, οποιαδήποτε προσπάθεια να παρέχουμε μια εμπειριστατωμένη ή γενική περίληψη δεν θα είναι επαρκής.

Η άφιξη των Ρομά στην Τσεχία έγινε τον 19^ο αιώνα αλλά όπως αναφέραμε και στην ενότητα «Πολυπολιτισμική Πραγματικότητα», οι σχέσεις μεταξύ Ρομά και Τσέχων τονίζονται από τη δημιουργία της Τσεχοσλοβακίας το 1918 και θεωρούνται από τις βασικές εσωτερικές πολυπολιτισμικές σχέσεις που είχε από τότε η χώρα. Το ακριβές διάστημα άφιξης τους στην Τσεχία δεν είναι γνωστό, για αυτό θα μπορούσαμε να δικαιολογήσουμε την απουσία αναφοράς δεκαετιών στις σχέσεις του με την πλειονότητα της Τσεχίας.

Η διάκριση των Ρομά εμφανίζεται μέσα στις πρώτες δεκαετίες της άφιξης τους στην Τσεχία, καθώς το 1920 ψηφίστηκε ο νόμος Act No 117/1927 ο οποίος ανάγκασε τους Ρομά να έχουν μαζί τους μια κάρτα-ταυτότητα που θα δηλώνει ότι είναι Ρομά. Το κράτος τους περιόρισε τα ταξίδια και τις μετακινήσεις και επέτρεψε τα παιδιά Ρομά να μεταφερθούν και να λάβουν «Ειδική Εκπαίδευση». Όλες αυτές οι προσπάθειες δείχνουν ότι το κράτος προσπάθησε να ελέγξει την μειονότητα και να την αφομοιώσει στην τσέχικη κοινότητα. (Klimek, 2002 ο.α. στο Klassen et al., 2008:21)⁵⁵

⁵³ Council of Europe, Factsheets on Roma, Chapter: History 4 και (σσ.2-4) <http://romafacts.uni-graz.at/>

⁵⁴ Council of Europe, Factsheets on Roma, Chapter: History 5.0 (σσ.1-5) <http://romafacts.uni-graz.at/>

⁵⁵ Klimek ό.α. στο Klaassen, C. , Moree, D. & Veugelers, W. (2008) Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic (σσ. 21) Διαθέσιμο στο:

Πρέπει να επισημάνουμε ότι με την κήρυξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, η Τσεχοσλοβακία δεν παρέμεινε ενωμένη και αυτός ήταν και ένας από τους λόγους όπου οι μειονότητες των Εβραίων και Ρομά σχεδόν εξολοθρεύθηκε στον πόλεμο ή αποστάλθηκε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξολόθρευσης στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου το 1943 και 1944 (ERRC, 2011:7)⁵⁶.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου στην Ευρώπη διέμεινε ένας υψηλός αριθμός Ρομά. Η επικρατούσα κομμουνιστική ιδεολογία και οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές επηρέασαν όλες τις χώρες και τους πληθυσμούς συμπεριλαμβανόμενης την κοινότητα των Ρομά. Μεταξύ του 1946 και 1947 ξεκίνησε η ελεγχόμενη μετακίνηση των γηγενών και μεταξύ αυτών και οι Ρομά από την Ανατολική Σλοβακία μετακινήθηκαν προς την Τσεχία (Klassen et al., 2008:23)⁵⁷ Το 1958 εφαρμόστηκε ο νόμος για τους οικισμούς νομαδικών ατόμων και περιπλανώμενων όπου περιορίζει τις μετακινήσεις τους. Η κίνηση αυτή από την πλευρά της κυβέρνησης είναι πολύ σημαντική καθώς το 5% του πληθυσμού Ρομά εκείνη την περίοδο ήταν νομάδες-Ταξιδευτές⁵⁸. Η πρώτη μετακίνηση τους από την Σλοβακία έγινε όπως αναφέρθηκε το 1946-1947 αλλά το 1965 η κυβέρνηση μετέφερε και χώρισε τους Ρομά από περιοχές στη Σλοβακία όπου ήταν υπεράριθμοι και τους μοίρασαν έτσι ώστε να υπάρχει μέγιστος αριθμός ανά κοινότητα 5%.⁵⁹ Ο διαχωρισμός του ανά ποσοστά σε κάθε κοινότητα μπορεί να θεωρηθεί ταυτόχρονα ως προσπάθεια της κυβέρνησης να προχωρήσει σε μια επιθετική ένταξη τους στην ευρύτερη κοινωνία ή ως αντικειμενοποίηση της κοινότητας καθώς οι κινήσεις αυτές θα οδηγούσαν σε χωρισμό ομάδων και οικογενειών και δεν υποδηλώνουν τον σεβασμό προς την μειονότητα.

3.1.2 Συνθήκες Διαβίωσης

---

https://www.researchgate.net/publication/41902601_Teachers'_Ideas_about_Multicultural_Education_in_a_Changing_Society_The_Case_of_the_Czech_Republic

⁵⁶ ERRC, European Roma Rights center. (2011-2012) Czech republic: A report by the European Roma Rights Centre. Διαθέσιμο στο: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/czech-republic-country-profile-2011-2012.pdf (σσ.7)

⁵⁷ Klaassen, C., Moree, D. & Veugelers, W. (2008) Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic (σσ.23) Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/41902601_Teachers'_Ideas_about_Multicultural_Education_in_a_Changing_Society_The_Case_of_the_Czech_Republic

⁵⁸ Council of Europe, Factsheets on Roma, Chapter : History 6.1 (σσ.1-3) http://romafacts.uni-graz.at/view_pdf.php?t=history&s=h_6_1&l=en

⁵⁹ Council of Europe, Factsheets on Roma, Chapter : History 6.1 (σσ.4-6) http://romafacts.uni-graz.at/view_pdf.php?t=history&s=h_6_1&l=en

Τα τωρινά δικαιώματα των Ρομά στην Τσεχία είναι ανησυχητικά, καθώς έχει υπάρξει μικρή ή καθόλου πρόοδος στα δικαιώματα των παιδιών και της εκπαίδευσης τους αλλά και των γυναικών.

Στην πλειοψηφία των Ρομά παρέχετε δημόσια ασφάλεια υγείας αν και υπάρχει ένα μικρό ποσοστό 4%, όπου δεν είναι ασφαλισμένο. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, οι συνταγογραφήσεις των γιατρών δεν καλύπτουν όλο το ποσό των φαρμάκων (ERRC, 2011 & Nuria et al. 2009:44)⁶⁰

Όσο αναφορά την στέγαση τους, τα δεδομένα του ERRC (2011-2012:9), δείχνουν ότι υπάρχει φόβος από τους Ρομά για εξώσεις από τις προσωρινές κατοικίες τους ενώ μεγάλα ποσοστά ζουν σε κατεστραμμένα σπίτια ή παράγκες. Τα ενοίκια των σπιτιών που προσφέρονται προς τους Ρομά είναι αρκετά υψηλά και συμβαίνει να χρεώνονται επιπλέον για τις Ρομά οικογένειες. Σε αυτές τις περιπτώσεις τα ποσά αυτά καλύπτονται από επιδόματα και παροχές που λαμβάνουν από το κράτος (επίδομα για παιδιά).⁶¹

Από την πλευρά του κράτους υπάρχει προσπάθεια δημιουργίας προγραμμάτων για την ένταξη των Ρομά στην ευρύτερη κοινωνία. Το τελευταίο πρόγραμμα δημιουργήθηκε για το διάστημα 2010-2013 με στόχο την κοινωνική ένταξη τους αλλά λόγω έλλειψης μέτρων και οικονομικών παροχών αναβλήθηκε για το 2020. Όπως αναφέραμε στην ενότητα «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση», ο κρατικός μηχανισμός μπορεί να προσπαθεί να εντάξει τις μειονότητες στην ευρύτερη κοινωνία, αλλά αυτό προϋποθέτει ότι υπάρχει συλλογική προσπάθεια από όλα τα μέλη της (Ρομά και μη) ότι επιθυμούν και έχουν τη δυνατότητα για αλληλεπίδραση ώστε να επέλθει στην συνέχεια η ομαλή ένταξη ατόμων με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό αλλά και η κοινωνική συνοχή τους. (Κεσίδου, 2004 ό.α στο Κεσίδου, 2008:1)⁶².

---

⁶⁰ Nuria, S. R., Nuria R. D. Fundación Secretariado Gitano Health Area. (2009) HEALTH AND THE ROMA COMMUNITY, ANALYSIS OF THE SITUATION IN EUROPE. Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain. Διαθέσιμο στο: <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/virtuallibrary/librarydb/web/files/pdfs/155/VL-070.pdf> (σσ.44)

⁶¹ ERRC, European Roma Rights center. (2011-2012) Czech republic: A report by the European Roma Rights Centre. Διαθέσιμο στο: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/czech-republic-country-profile-2011-2012.pdf (σσ.9)

⁶² Κεσίδου, 2004 Κεσίδου, Α. (2008) Διδακτικές προσεγγίσεις στο πολυπολιτισμικό σχολείο: αρχές της Διαπολιτισμικής Διδακτικής. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων & αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο). Πρακτικά Διημερίδας με θέμα: «Διδασκαλία και μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο: διδακτικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικό υλικό». Επιστ. Υπεύθ. Ζ. Παπαναούμ. (σσ.11-27). 10-11 Δεκεμβρίου 2008. Θεσσαλονίκη: ΥΠΕΠΘ. Διαθέσιμο στο: http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/1_%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%CE%A3/1.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/1%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι οι Ρομά είναι μια από τις 12 επίσημες μειονότητες της Τσεχίας. Η νόμιμη αναγνώριση των εθνικών μειονοτήτων καθορίστηκε από τον νόμο για τα Δικαιώματα Μελών και Εθνικών μειονοτήτων από το 2001. Αυτό ορίζει συγκεκριμένα δικαιώματα για τις επίσημα αναγνωρισμένες μειονότητες. Ένα από τα πλεονεκτήματα, τα οποία μπορούν να φέρουν αλλαγές στο μέλλον, είναι η συμμετοχή τους στο Κυβερνητικό Συμβούλιο. Στο Κυβερνητικό συμβούλιο της Τσεχίας για τις Εθνικές μειονότητες, οι Ρομά έχουν διεκδικήσει θέση για τους εκπροσώπους τους (συμβουλευτική ομάδα). (ERRC, 2011:11)⁶³

3.1.3 Πολιτική κατάσταση και Ρομά

Παρόλο που υπάρχει μια έντονη και συνεχής επιθυμία μέσα στα χρόνια για την εγκατάσταση των νομάδων από την πλειονότητα της κάθε κοινωνίας, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με έναν τρόπο σκέψης αρκετά αντιθετικό. Ο Λιεζουά (1999:198) γράφει ότι «Ο χειρότερος των νομάδων είναι αυτός που βρίσκεται κοντά μας, δηλαδή αυτός που σταθμεύει κοντά μας ή αυτός που είναι τουλάχιστον ικανός να το κάνει, είναι βρώμικος, κλέφτης, προκαλεί ανησυχία και φόβο. Όσο πιο απομακρυσμένος είναι στην πραγματικότητα, τόσο καλύτερος είναι»⁶⁴.

Ο φόβος των Ρομά για τυχόν εξώσεις από τα σπίτια στα οποία διαμένουν είναι συχνό φαινόμενο το οποίο πρέπει να αντιμετωπίζουν λόγω της καταγωγής τους. Παρόλα αυτά δυστυχώς τα προβλήματα και το άγχος που δημιουργείται δεν περιορίζονται σε αυτές.

Όταν το οικονομικό και πολιτικό επίπεδο μιας χώρας δεν πηγαίνει καλά, τα πρώτα μέλη της κοινωνίας που απορρίπτονται είναι οι μειονότητες και συγκεκριμένα οι Ρομά. Σε περιόδους κρίσεως μπορούν να αναπτυχθούν έντονοι ανταγωνισμοί. Είναι στην ευχέρεια των πολιτικών αν θα εκμεταλλευτούν τις αδυναμίες που υπάρχουν στην κοινωνία αλλά και της κοινότητας για το εάν θα τους υποστηρίξει.

Τον Μάιο του 1998 οι δήμαρχοι του Ούστι ναντ Λάμπεμ (*Ústí nad Labem*) και της περιοχής του Πλζέν (*Plzeň*) αποφάσισαν να προχωρήσουν σε διαχωρισμό των κοινοτήτων από τους Ρομά. Στο Ούστι ναντ Λάμπεμ ο δήμος πρόσθεσε στα εκλογικά σχέδια την ύψωση ενός τοίχους 4^{ων} μέτρων,

---

[%AD%CF%82%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%20%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%9A%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B4%CE%BF%CF%85.pdf](http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/czech-republic-country-profile-2011-2012.pdf)

⁶³ ERRC, European Roma Rights center. (2011-2012) Czech republic: A report by the European Roma Rights Centre. Διαθέσιμο στο: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/czech-republic-country-profile-2011-2012.pdf (σσ.11)

⁶⁴ Λιεζουά, Ζ. (1999). «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές» Οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης. (σσ.198) Αθήνα: Καστανιώτης

όπου θα διαχώριζε τα σπίτια των κατοίκων της περιοχής από τις κατοικίες των Ρομά. Αντίστοιχα στο Πλζέν, η λύση για το πρόβλημα των Ρομά από την πλευρά του δήμου ήταν πιο δραστική. Ο δήμος σχεδίασε τη δημιουργία ενός συγκροτήματος κτηρίων στα προάστια της πόλης με κινητές καμπίνες που θα περιστοιχίζονταν από έναν φράχτη με 24ωρη ελεύθερη πρόσβαση της αστυνομίας σε αυτά. (Laubeova, 2000)⁶⁵

Αυτά τα πλάνα φάνηκαν επιθυμητά και αποδεκτά από την τοπική κοινότητα καθώς ο δήμαρχος του Ούστι ναντ Λάμπεμ επανεκλεχθεί το Νοέμβριο του ίδιου έτους. (Laubeova, 2000)⁶⁶

Μετά τον διαχωρισμό της Τσεχοσλοβακίας το 1993 και την ίδρυση της Τσέχικης Δημοκρατίας υπήρξαν πολλές κοινωνικές αλλαγές και την δεκαετία του 1990 επήλθαν πολλές αλλαγές που επηρέασαν το οικονομικό μοντέλο της Τσεχίας και τις υπάρχουσες τάξεις. Αυτές οι συνθήκες σε συνδυασμό με τις πολιτικές επιθέσεις εναντίων των Ρομά, αποδεικνύουν ότι σε περιόδους κρίσεως η ανταγωνιστικότητα αυξάνεται και οι μειονότητες δεν παρουσιάζονται όπως είναι αλλά όπως πρέπει να είναι εξαιτίας των κοινωνικοπολιτικών αλλαγών.

Από τότε έχουν γίνει μεγάλες αλλαγές και προσπάθειες από τις οργανώσεις αλλά και το ίδιο το κράτος ως προς την υποστήριξη της πολυπολιτισμικότητας και της ένταξης της κοινότητας των Ρομά στην Τσεχία.

Παρόλα αυτά οι ιδεολογίες αυτές και οι κινήσεις αντιστοίχων ομαδών δεν περιορίστηκαν, αλλά ούτε το μίσος πολιτικών αρχηγών απέναντι στην κουλτούρα των Ρομά.

Το διάστημα 2011 και 2012 υπήρχαν συχνές διαδηλώσεις από πολιτικές ομάδες ενάντια στους Ρομά. Το 2013 σημειώθηκε σημαντική αύξηση του αριθμού και της γεωγραφικής έκτασης πορειών κατά των Ρομά. Οι συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις έγιναν σε δεκάδες πόλεις και κωμόπολεις σε όλη την χώρα. Αντίθετα με τις διαδηλώσεις των προηγούμενων ετών οι συγκεντρώσεις του 2013 πραγματοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα. Το ίδιο έτος υπήρξε μια απόπειρα εμπρησμού κατοικίας Ρομά και πολλαπλές βίαιες συγκεντρώσεις και επιθέσεις προς τις κατοικίες τους.

«Σύμφωνα με στοιχεία που συνέλεξε το Υπουργείο Εσωτερικών, 53 εγκλήματα μίσους διαπράχθηκαν εναντίον Ρομά το 2012. Σύμφωνα με την In-Iustitia, μια μη κυβερνητική οργάνωση που προσφέρει νομική υποστήριξη σε θύματα εγκλημάτων μίσους, εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα όσον αφορά τη διερεύνηση του κινήτρου διακρίσεων που σχετίζεται με ένα έγκλημα· σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, το φερόμενο ως κίνητρο διακρίσεων δεν ερευνάται διεξοδικά.» (Διεθνής Αμνηστία, 2014)

---

⁶⁵ Laubeova, L. (2000) The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://eric.ed.gov/?id=ED459278> (σσ.29)

⁶⁶ Laubeova, L. (2000) The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://eric.ed.gov/?id=ED459278> (σσ.29)

Όσο εξετμιστικές και αν φαίνονται ορισμένες συμπεριφορές, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αποκαλύπτουν υπάρχουσες τάσεις.

Οι εκάστοτε κυβερνήσεις με τη βοήθεια των διεθνή οργανισμών προσπαθούν να ξεπεράσουν το διαχωρισμό και στιγματισμό των Ρομά και να τους εντάξουν στην κοινωνία. Η εκπαίδευση τόσο των Ρομά όσο και των μη Ρομά είναι ένα από τα βασικά στοιχεία για την ένταξη τους. Η αμοιβαία γνώση της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά και μη Ρομά στην Ευρώπη θα πρέπει να είναι αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας ώστε να εξαλειφθούν τα υπάρχοντα εμπόδια.

3.2 Εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία

Κάτω από το κομμουνιστικό καθεστώς η κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι όλα τα σχολεία είναι προσβάσιμα για όλους τους πολίτες σε ίσες συνθήκες, ανεξάρτητα την εθνικότητα, το γένος, πλούτο ή κοινωνική καταγωγή. Παρόλα αυτά, όπως αναφέρει η Laubeova, ο αριθμός παιδιών Ρομά που φοιτούσαν σε σχολεία ειδικής αγωγής εκείνη την περίοδο, διαμορφωμένα για μαθητές με νοητική υστέρηση, ήταν δυσανάλογος. Συγκεκριμένα το 1970 και 1980 η τάση της τοποθέτησης των Ρομά σε σχολεία ειδικής αγωγής αυξήθηκε έντονα. Το 1970 το 20% των παιδιών Ρομά φοιτούσαν σε ειδικά σχολεία ενώ σε αργότερες έρευνες του 1997 από τις μετρήσεις του Υπουργείου Παιδείας, υπάρχει ακόμα ένα ποσοστό 8% των Ρομά μαθητών που φοιτούν σε σχολεία ειδικής αγωγής.⁶⁷

Η παρουσία του πληθυσμού Ρομά στα σχολεία, είναι χρήσιμη για τα άλλα παιδιά στον αγώνα ενάντια στις προκαταλήψεις.

«Τα σχολεία που περιέχουν κατά την πλειονότητα τους Ρομά είναι όπως όλες οι τάξεις ενταγμένες στο σχολικό πλαίσιο και μπορούν να αποτελέσουν γέφυρα και μετάβαση αλλά μπορούν να γίνουν και φυλακή»⁶⁸

«Το κύριο εμπόδιο είναι η σύγκρουση αξιών. Η γενική σχολική εκπαίδευση είναι σχεδιασμένη για την κυρίαρχη πλειοψηφία και στοχεύει στη διαμεσολάβηση και αναπαραγωγή των πολιτισμικών αξιών της δεύτερης. Όχι μόνο οι πολιτισμικές αξίες των Ρομά είναι διαμετρικά αντίθετες από της κυρίαρχης (τσέχικης) πλειοψηφίας, αλλά και η αξία της ίδιας της παιδείας είναι πολιτιστικά διαμεσολαβημένη. Υπάρχει μια τάση να πιστεύουμε ότι οι Ρομά δεν εκτιμούν την εκπαίδευση, αλλά στην πραγματικότητα δεν εκτιμούν ή υποψιάζονται και φοβούνται, το

---

⁶⁷ Laubeova, L. (2000) The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://eric.ed.gov/?id=ED459278> (σσ. 16)

⁶⁸ Λιεζουά, Ζ. (1999). «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές» Οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης. (σσ.222) Αθήνα: Καστανιώτης

κυρίαρχο εκπαιδευτικό σύστημα που δεν λαμβάνει υπόψη ή ακόμα καταστέλλει τις πολιτιστικές τους αξίες και ανάγκες.» (Laubeona, 2000)⁶⁹

Όπως προαναφέρθηκε στις παραπάνω ενότητες, ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο άρθρο 21 «απαγορεύει κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»

Το 2000 η Τσεχία, η Ουγγαρία, Η Κροατία και Η Ελλάδα καταδικάστηκαν στο Ευρωπαϊκό δικαστήριο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων για παραβίαση του άρθρου 34 για τα ανθρώπινα Δικαιώματα λόγω του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά παιδιών.

Η υπόθεση στην Τσεχία προήλθε τον Απρίλιο του 2000 από μια αίτηση που κατατέθηκε ενάντια στην Τσέχικη Δημοκρατία στο Δικαστήριο βάσει του Άρθρου 34 της Συνθήκης για Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών από 18 Τσέχους πολίτες.

Βασικός ισχυρισμός ήταν ότι τα 18 παιδιά (5 αγόρια και 13 κορίτσια) ήταν θύματα διακρίσεις στο δικαίωμα της εκπαίδευσης λόγω της φυλής, χρώματος και εθνικής τους καταγωγής και σχέσεις με την μειονότητα. (Romani CRISS, 2013: 4)⁷⁰

Μεταξύ του 1996 και 1999 οι συμμετέχοντες τοποθετήθηκαν σε ειδικά σχολεία στην περιοχή της Οστράβας. Τον Ιούνιο του 1999 έλαβαν μια επιστολή σχετικά με την πιθανότητα μεταφοράς και ένταξης τους στο γενικό σχολείο. Από το σύνολο των συμμετεχόντων, τέσσερα παιδιά μεταφέρθηκαν σε γενικά σχολεία μετά από τα τεστ που έπρεπε να περάσουν. (Council of Europe, 2006: 21)⁷¹

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι βάσει νόμου, η απόφαση να τοποθετηθεί ένα παιδί σε ένα ειδικό σχολείο είναι της Υπεύθυνης Δασκάλας βάσει των αποτελεσμάτων των μαθητών σε ένα τεστ της διανοητικής ικανότητας των μαθητών που γίνονται σε κέντρα εκπαιδευτικής ψυχολογίας και καθοδήγησης των παιδιών και απαιτεί τη συμφωνία και συγκατάθεση του κηδεμόνα αλλά στις συγκεκριμένες περιπτώσεις οι γονείς δεν ερωτήθηκαν σχετικά με την συγκεκριμένη απόφαση. (Romani CRISS, 2013: 4)⁷²

---

⁶⁹ Laubeona, L. (2000) The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://eric.ed.gov/?id=ED459278> (σσ.17)

⁷⁰ Romani CRISS (2013) Μαθητές Ρομά σε διαχωρισμένη εκπαίδευση, Μαρτυρίες παιδιών και γονέων. (σσ. 4)

⁷¹ Council of Europe (2006) D.H. and Others v. Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,469e020e2.html> (σσ. 21)

⁷² Romani CRISS (2013) Μαθητές Ρομά σε διαχωρισμένη εκπαίδευση, Μαρτυρίες παιδιών και γονέων. (σσ.4)

Μετά την υπόθεση D.H and Others v. Czech Republic αποκαλύφθηκαν τα ελαττώματα του Τσέχικου εκπαιδευτικού συστήματος όπου συστηματικά τοποθετεί τα παιδιά Ρομά σε ειδικά σχολεία.

Παρά τις διεθνείς επικρίσεις και την επιβεβαίωση του δικαστηρίου ότι η τοποθέτηση των μαθητών στα ειδικά σχολεία έγινε λόγω της καταγωγής τους, δεν έχουν πραγματοποιηθεί πολλές αλλαγές.

Σύμφωνα με το Romani CRISS (2013: 47), η μόνη ορατή αλλαγή που έχει γίνει, αφορά τα ονόματα των σχολείων που φοιτάει ένα μεγάλο ποσοστό των Ρομά μαθητών.⁷³

Παλιά ειδικά σχολεία μετονομάστηκαν σε πρακτικά σχολεία (Základní škola praktická). Τα πρακτικά σχολεία ανήκουν στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και είναι διαμορφωμένα για παιδιά με ελαφριά νοητική στέρηση, με συμπεριφοριακές διαταραχές ή και ακόμα για παιδιά που δεν φοίτησαν στο δημοτικό σχολείο. Ακόμα και στις περιπτώσεις των διαχωρισμένων δημοτικών σχολείων, τα παιδιά Ρομά διδάσκονται βάσει ενός σχολικού προγράμματος και του προγράμματος LPM (Lehkým Postižením Mentálním-Νοητικής Υστέρησης).

Τρεις από τους τύπους σχολείων που υπάρχουν στην Τσεχία και τα παιδιά Ρομά λαμβάνουν εκπαίδευση σε αυτούς, θα αναφερθούν παρακάτω.

Τα Δημοτικά Σχολεία όπου λειτουργούν βάσει νόμων με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ŠVP (Školní Vzdělávací Programy) Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι βασισμένο στο Πλαίσιο «εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση» (rámcové vzdělávací programy-základní vzdělávání).

Τα Δημοτικά Πρακτικά Σχολεία όπου όπως αναφέραμε το εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα είναι για ελαφρώς ή μετριώς διανοητικά ανάπηρους μαθητές (rámcové vzdělávací programy základní vzdělávání- lehkým postižením mentálním)

Και τέλος τα ειδικά σχολεία (střední průmyslová škola) όπου το πρόγραμμα τους είναι για διανοητικά ανάπηρους μαθητές (rámcové vzdělávací programy-základních škol speciálních). Σύμφωνα με τον νόμο και τις αναφορές του Υπουργείου Παιδείας, αυτό το σχολείο απευθύνεται σε παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, παιδιά με εξαιρετικές διανοητικές αναπηρίες ή άλλες διαταραχές, παιδιά με αυτισμό ή παιδιά που κινδυνεύουν από κοινωνικά παθολογικά φαινόμενα.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι έχουν γίνει μερικές επιπλέον αλλαγές με στόχο την εξάλειψη του διαχωρισμού αλλά δεν είναι γνωστά τα αποτελέσματά τους. Μετά το 2016 σύμφωνα με τη

---

⁷³ Romani CRISS (2013) Μαθητές Ρομά σε διαχωρισμένη εκπαίδευση, Μαρτυρίες παιδιών και γονέων. (σ.47)

Fraňková , R. (2015)⁷⁴ ο στόχος είναι να μην υπάρχει διαχωρισμός στην εκπαίδευση συμπεριλαμβανομένου τα παιδιά από μειονοτικές ομάδες και Ρομά.

Στην συνέχεια, το 2017 προστέθηκε ένα υποχρεωτικό έτος δωρεάν προσχολικής εκπαίδευσης με στόχο την ισοστάθμιση των μαθητικών γνώσεων και ικανοτήτων. Τα βήματα που κάνει η κυβέρνηση φαίνεται να στοχεύουν προς την βελτίωση των συνθηκών.

Ο διαχωρισμός των Ρομά παιδιών από την υπόλοιπη κοινωνία μπορεί να ίανι μόνο αρνητικός και να δημιουργήσει προβλήματα στο μέλλον.

Τα παιδιά Ρομά και μη Ρομά πρέπει να εκπαιδεύονται μαζί από μικρή ηλικία. Ο διαχωρισμός έχει εκτεταμένες συνέπειες και έχει ως αποτέλεσμα τους Τσέχους με Ρομά να μην ζούν μαζί αλλά παράλληλα στην ίδια κοινωνία.

Στις προηγούμενες ενότητες αναφέρθηκαν τα ποσοστά διαβίωσης και εργασίας των Ρομά στην Τσεχική Δημοκρατία και την Ευρώπη. Καθώς εστιάζουμε στο κομμάτι της εκπαίδευσης, θα αναφερθούμε στα ποσοστά των παιδιών για τις ηλικίες 16 και άνω, σχετικά με την εκπαίδευση τους στην Τσεχία αλλά και συγκριτικά με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Σύμφωνα με τις έρευνες στο Nuria et al. (2009), το 90,4% των παιδιών Ρομά ηλικίας 16 και άνω ετών έχει φοιτήσει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ενώ το 9.6% έχει φοιτήσει και στην δευτεροβάθμια ή και ανώτατη εκπαίδευση.⁷⁵

Πιο αναλυτικά και συγκριτικά, η Τσεχία κατέχει το υψηλότερο ποσοστό 70,3% των παιδιών Ρομά αυτής της ηλικίας όπου έχουν φοιτήσει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ στην Ελλάδα μόνο το 15.1% έχει φοίτηση στην πρωτοβάθμια. Τα ποσοστά μαθητών που έχουν φοιτήσει αντίστοιχα στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι 9.3% για την Τσεχία ενώ στην Βουλγαρία και Ρουμανία τα ποσοστά είναι στο 35% και 41%.

Τέλος, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα, η Τσεχία το 2009 είχε το χαμηλότερο ποσοστό 20.4% Ρομά μαθητών με καθόλου σπουδές. Αντίθετα στην Ισπανία το ποσοστό είναι στο 67.2% ενώ στην Ελλάδα 83.2%.

Βάσει όλων των ποσοστών από το Nuria et al (2009) σχετικά με την συμμετοχή των Ρομά παιδιών στην εκπαίδευση μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια συσχέτιση με την έρευνα του OECD

---

⁷⁴ [Fraňková , R. \(2015\). Segregated Roma Classes at Czech School Spark Criticism. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio.cz/en/section/curraffrs/segregated-roma-classes-at-czech-school-spark-criticism>](https://www.radio.cz/en/section/curraffrs/segregated-roma-classes-at-czech-school-spark-criticism)

⁷⁵ Nuria, S. R., Nuria R. D. Fundación Secretariado Gitano Health Area. (2009) HEALTH AND THE ROMA COMMUNITY, ANALYSIS OF THE SITUATION IN EUROPE. Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain. Διαθέσιμο στο: <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/virtuallibrary/librarydb/web/files/pdfs/155/VL-070.pdf> (σ.22)

(2018). Ένα τμήμα της έρευνας του OECD (2018)⁷⁶ έδειξε ότι μεγάλο ποσοστό των παιδιών με γονείς που δεν φοίτησαν στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δεν φοιτάει στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση επίσης. Τέλος, η συνέχεια των μαθητών προς τις σπουδές επηρεάζεται από το οικογενειακό υπόβαθρο (PISA, 2013)⁷⁷

Οι γονείς των παιδιών Ρομά έζησαν την περίοδο του κομμουνισμού στην Τσεχία (και η εκπαίδευση τους επηρεάστηκε αντίστοιχα από τα δεδομένα της περιόδου. Εάν οι γονείς των παιδιών που συμμετείχαν στις έρευνες του 2006 είχαν φοιτήσει σε σχολεία κατά το 1970-1980 θα μπορούσαν να ανήκουν στην κατηγορία μαθητών που φοιτούσαν σε ειδικά σχολεία καθώς το ποσοστό ήταν ιδιαίτερα υψηλό. Οι γενικές συνθήκες και ακρότητες της περιόδου (1948-1989) αλλά και αργότερα προς την μειονότητα των Ρομά έχουν επηρεάσει το οικογενειακό υπόβαθρο των παιδιών.

Τα περισσότερα στοιχεία που είναι διαθέσιμα σχετικά με την εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία, είτε αναφέρονται σε παρελθοντικές καταστάσεις επί κομμουνιστικού καθεστώτος είτε είναι έρευνες σχετικά με τη συμμετοχή της κοινότητας των Ρομά στην εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία έχει στιγματιστεί από σημαντικά συμβάντα τα οποία δυστυχώς διαρκούν έως και σήμερα.

Πρέπει να θυμόμαστε ότι η εκπαιδευτική διαδικασία από μόνη της δεν μπορεί να επιφέρει αλλαγές. Η εφαρμογή του νόμου είναι ίσα δύσκολη όσο και η αποδοχή του από την κοινωνία. Η ανοιχτή προς όλους εκπαίδευση και η εκπαίδευση των δασκάλων είναι συχνά ανεπαρκείς και πολύ γονείς συνεχίζουν να έχουν αρνητική στάση προς τη συμμετοχή των παιδιών από μειονότητες στην γενική εκπαίδευση.

Ο Λιεζουά (1999: 228) προσπαθώντας να εξηγήσει την τάση της σχολικής ενσωμάτωσης είπε ότι «δεν αρκεί να ανοίξουμε την πόρτα της τάξης για να μπει μέσα ο μαθητής και να μείνει σ' αυτή μαζί με τις πολιτιστικές του αποσκευές. Θα έχουν όμως όλοι οι μαθητές την δυνατότητα να ανοίξουν τις αποσκευές τους και να μοιραστούν τα υπάρχοντα τους με τους άλλους; Δε θα συμβεί άραγε ορισμένοι να τις αφήσουν κλειστές και να τις πάρουν μαζί τους φεύγοντας, για να μην πούμε ότι ίσως μια μέρα τελικά τις ξεχάσουν;»

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση θεωρείται λοιπόν ως σκοπός της εκπαίδευσης ενώ θα έπρεπε να αποτελεί τρόπο φοίτησης και διδασκαλίας.

---

⁷⁶ OECD-Organization for Economic Co-operation and Development (2018) Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/>

⁷⁷PISA, 2013 Διαθέσιμο στο: <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=CZE&treshold=10&topic=PI>

Συμπεράσματα

Ο αρχικός προβληματισμός της πτυχιακής είχε να κάνει με την εκπαίδευση των Ρομά στην Τσεχία και την διαπολιτισμική εκπαίδευση στα τσέχικα σχολεία.

Μειονότητες υπάρχουν σε όλα τα κράτη του κόσμου, όπως και στην Ευρώπη. Με πάνω από 10 εκατομμύρια άτομα, η κοινότητα των Ρομά αποτελεί την μεγαλύτερη διακρατική μειονότητα στην Ευρώπη. Παρόλα αυτά είναι συχνά θύματα φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων χωρίς να λαμβάνουν ίση πρόσβαση σε απασχόληση, στέγαση και υγειονομικές υπηρεσίες.

Τα βασικά ερωτήματα και οι προβληματισμοί της εργασίας κινούνται γύρω από την διαπολιτισμική εκπαίδευση, την κατάρτιση των εκπαιδευτικών και την εκπαίδευση των Ρομά.

Η Τσεχία αποτελεί μια από τις πιο πολυπολιτισμικές χώρες στις μέρες μας αλλά και ιστορικά από την δημιουργία της Τσεχοσλοβακίας αποτελούσε ένα πολυπολιτισμικό κράτος με κύριες μειονοτικές σχέσεις των Γερμανών, Σλοβάκων και Ρομά. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί υποχρεωτικό διαθεματικό μάθημα για όλες τις βαθμίδες. Παρόλα αυτά δεν είναι κάτι που μπορεί και εφαρμόζεται σε κάθε σχολική τάξη.

Βασική αιτία θα μπορούσε επίσης να είναι το γεγονός ότι δεν έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα οι εκπαιδευτικοί ώστε να είναι σε θέση να διδάξουν το συγκεκριμένο μάθημα ή να το εντάξουν σε άλλα μαθήματα. Τα βασικά προβλήματα και εμπόδια που δηλώνουν οι εκπαιδευτικοί ότι έχουν αντιμετωπίσουν κατά την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση είναι η έλλειψη χρόνου, το πρόγραμμα μαθημάτων το οποίο δηλώνουν ότι τους περιορίζει η έλλειψη υλικού και επίσης η αμφισβήτηση της ίδιας τους της ικανότητας να ανταποκριθούν στο μάθημα και τις αντιδράσεις των μαθητών.

Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά αποτελεί ένα σοβαρό ζήτημα, το οποίο απασχολεί μέχρι σήμερα τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τα δεδομένα που παρατέθηκαν στην πτυχιακή εργασία και μελετώντας την κατάσταση της εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά στην Τσεχία συμπεραίνουμε ότι παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δώσει κατευθυντήριες γραμμές για τις στρατηγικές που πρέπει να ακολουθηθούν η εφαρμογή τους είτε δεν έχει γίνει είτε δεν έχει φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Τα παιδιά Ρομά έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά σχολικής φοίτησης σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Παρόλα αυτά ο αριθμός που ολοκληρώνει το σχολείο δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικός. Ο σχολικός διαχωρισμός των Ρομα και το γεγονός ότι μέχρι και σήμερα ένα υψηλό ποσοστό τους δεν συμμετέχει στην γενική σχολική εκπαίδευση αλλά φοιτάει σε ειδικά σχολεία αποδεικνύει ότι το Τσέχικο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και η τσέχικη κοινωνία δεν είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι και δεν μπορεί να συμβαδίσει με την σημερινή πολυπολιτισμική της κατάσταση. Ο λόγος που έχω προσθέσει και το εκπαιδευτικό σύστημα και την ίδια την κοινωνία είναι γιατί ένας από τους βασικούς λόγους απομόνωσης και διαχωρισμού των Ρομά αλλά και αποστολή τους σε ειδικά σχολεία είναι η αντίδραση των γονέων της

πλειονότητας για την φοίτηση τους στο σχολείο με παιδιά Ρομά. Σε πολλές περιπτώσεις η τοποθέτηση των παιδιών σε ειδικά σχολεία γίνεται και με πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών.

Βέβαια σ αυτό δεν έχουν την ευθύνη μόνο οι εκπαιδευτικοί αλλά και τα κράτη που δεν έχουν μεριμνήσει για την κατάρτισή τους πάνω σε τέτοια ζητήματα. Ωστόσο αξίζει να επισημανθεί ότι η Ευρωπαϊκή ένωση σήμερα ενδιαφέρεται για το ζήτημα αυτό και δίνοντας κατευθυντήριες γραμμές, παροτρύνει τα κράτη μέλη να διαμορφώσουν τις κατάλληλες εθνικές στρατηγικές με σκοπό την δημιουργία μιας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης για τους Ρομά.

Μετά τις αλλαγές του 2017 τα στοιχεία από την πλευρά του κράτους είναι ενθαρρυντικά. Για να επικρατήσουν όμως θα πρέπει να υπάρχει ισχυρή θέληση από την πολιτική, καθώς η εφαρμογή ενός νόμου είναι ίσα δύσκολη όσο και η αποδοχή του. Η ανοιχτή προς όλους εκπαίδευση και η εκπαίδευση των δασκάλων είναι συχνά ανεπαρκείς και πολύ γονείς συνεχίζουν να έχουν αρνητική στάση προς την συμμετοχή παιδιών μειονοτήτων στην γενική εκπαίδευση. Αυτά τα εμπόδια αντιπροσωπεύουν την πραγματική απειλή για την δυνατότητα-ευκαιρία-δικαίωμα των παιδιών στην δημιουργία ενός μέλλοντος ίσου με τους υπόλοιπους. Η κυβέρνηση θα πρέπει να τα μετακινήσει.

Από την εργασία μπορούμε εύλογα να παρατηρήσουμε πως οι στρατηγικές που εφαρμόστηκαν για την ένταξη των Ρομά στην εκπαίδευση μέχρι σήμερα στην Τσεχία δεν έχουν προβάλλει κάποια βελτίωση, καθώς το ποσοστό παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία συνεχίζει να είναι υψηλό.

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί πως παρ' όλες τις πολιτικές που υιοθετούνται για την εκπαίδευση, ο ρατσισμός και διαχωρισμός που βιώνουν οι Ρομά σε όλους τους τομείς της κοινωνικής τους ζωής δεν έχει εξαλειφθεί.

Οι περιορισμοί που υπήρξαν κατά την διάρκεια της έρευνας και γραφής της εργασίας ήταν η εύρεση ενημερωμένων πηγών, καθώς οι πηγές που έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά η αγγλικά και αφορούν τα στοιχεία του εκπαιδευτικού προγράμματος και της Διαπολιτισμικής και Πολυπολιτισμικής Εκπαίδευσης στην Τσεχία αναφέρονταν σε πληροφορίες του 1990 και αρχές 2000. Επίσης υπήρχε περιορισμός ως προς την εύρεση πληροφοριών σχετικά με την Διαπολιτισμική-Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση στην Τσεχία.

Ένα από τα ερωτήματα που δημιουργήθηκαν κατά την διάρκεια εκπόνησης της πτυχιακής και δεν μπόρεσα να αποδώσω μια απάντηση ήταν η χρήση του όρου Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση. Ο λόγος δημιουργίας του ερωτήματος ήταν η έναρξη αναζήτησης πληροφοριών με λέξεις κλειδιά Διαπολιτισμικότητα και Τσέχικη Δημοκρατία και η ανάγκη επιλογής και χρήσης ενός όρου στην πτυχιακή μου εργασία.

Βιβλιογραφία

Διεθνής Αμνηστία (2014). «Δικαιοσύνη ζητάμε» Η αποτυχία της Ευρώπης να προστατεύσει τους Ρομά από την ρατσιστική βία Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/download/Documents/8000/eur010072014el.pdf>

Δαμανάκης, Μ. (2007), Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά, Εκδόσεις: Gutenberg όπως αναφέρεται στο Πουτάλη, Ε, (2014) Διαπολιτισμικές και Πολυπολιτισμικές Έννοιες και Πρακτικές, Διαθέσιμο στο: <http://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/810/1/EA674.PDF>

Δραγωνά, Θ. (2007), Κοινωνικοπολιτισμικό Πλαίσιο της Εκπαίδευσης: Στερεότυπα και προκαταλήψεις, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3227/933.pdf>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2000) Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαθέσιμο στο: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf

Κανακίδου Ε. και Παπαγιάννη Β. (1994). Διαπολιτισμική Αγωγή (1994) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, όπως αναφέρεται στο Κωστή Δ. και Παπαδοπούλου Μ. (2004), «Στάσεις και Συμπεριφορές Ελλήνων και Αλλοδαπών σε Γυμνάσια του Νομού Αττικής», Πτυχιακή Εργασία, Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας Διαθέσιμο στο: <http://estia.hua.gr/file/lib/default/data/3949/theFile>

Κεσίδου, Α. (2008) Διδακτικές προσεγγίσεις στο πολυπολιτισμικό σχολείο: αρχές της Διαπολιτισμικής Διδακτικής. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων & αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο). Πρακτικά Διημερίδας με θέμα: «Διδασκαλία και μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο: διδακτικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικό υλικό». Επιστ. Υπεύθ. Ζ. Παπαναούμ. Σελ11-27. 10-11 Δεκεμβρίου 2008. Θεσσαλονίκη: ΥΠΕΠΘ. Διαθέσιμο στο: http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/dراسi9/ypodراسi9.2b_2013/1_%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%CE%A3/1.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/1%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%AD%CF%82%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%20%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%9A%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B4%CE%BF%CF%85.pdf

Κομμάτου, Ι. (2016) «Τα μειονοτικά δικαιώματα ως ζήτημα κρατικής ασφάλειας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη», Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Π.Μ.Σ Οικονομική και Πολιτική Διακυβέρνηση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Διαθέσιμο στο: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/19483/6/KommatouIoannaMsc2016.pdf>

Λεζέ, Ε. Γ. (2002) Γλωσσικές Μειονότητες και εκπαίδευση: η περίπτωση των τσιγγανοπαίδων. Διαθέσιμο στο: http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/Greek/Ekpaidefsi_Tsigganopaidon/EishghseisEkpshsTsigg/EishghseisEkpshsTsigg2002/glossikes_meionotites_kai_ekpaidefsi.pdf

Λιεζουά, Ζ. (1999). «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές» Οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης. Αθήνα: Καστανιώτης

Λυκίδη, Σ. (2012) «Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τους μαθητές και οι Προσδοκίες τους για τη Σχολική Επίδοση. Μια Ερευνητική Προσέγγιση σε Πολιτισμικά Διαφορετικούς Μαθητές». Μεταπτυχιακή Εργασία. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, ΠΤΔΕ Διαθέσιμο στο: <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/5783/1/.pdf>

Μπαλτατζής, Δ. και Νταβέλος, Π. (2009) Η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και τα προβλήματά της. 12ο Διεθνές Συνέδριο, 19-21 Ιουνίου 2009, Πάτρα. Διαθέσιμο στο: [http://www.diapolis.auth.gr/dراسi9/ypodراسi9.2b_2013/2_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%20%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1/2.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/%CE%A3%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf](http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/dراسi9/ypodراسi9.2b_2013/2_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%20%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1/2.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/%CE%A3%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf)

Νικολάου, Γ. (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο (γυμνάσιο), Δ. Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. (σσ. 37-51), Θεσσαλονίκη Διαθέσιμο στο: http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/dراسi9/ypodراسi9.2b_2013/1_%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%CE%A3/1.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/3%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%B5%CF%84%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82%20%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BF%CF%85.pdf

Νικολάου, Γ. (2011) Διαπολιτισμική Διδακτική: Το νέο περιβάλλον-Βασικές αρχές, Αθήνα: Πεδίο

Παπαδέας, Μ. (2007). Μελέτη αποτύπωσης συστήματος αξιολόγησης της εκπαίδευσης, Β΄ Παραδοτέο: Συστήματα αξιολόγησης στις χώρες της Ε.Ε., Γ΄ Παραδοτέο: Προτάσεις της Μελέτης και Παράρτημα. Διαθέσιμο στο: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/997/55.pdf>

Παπαζωή, Θ. (2016) Ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση των μεταναστών και η πολιτική της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διαθέσιμο στο: <https://dSPACE.lib.uom.gr/bitstream/2159/19866/4/PapazoiTheoktistiMsc2016.pdf>

Συλλογικό Έργο (1994). Παραμύθια των Τσιγγάνων. Αθήνα: Γαβριηλίδης

Romani CRISS (2013) Μαθητές Ρομά σε διαχωρισμένη εκπαίδευση, Μαρτυρίες παιδιών και γονέων. Διαθέσιμο στο: <http://www.dare-net.eu/cms/upload/file/roma-children-in-segregated-education-parents-and-children-testimonials-greek.pdf>

Μεταφρασμένη Βιβλιογραφία

Banks, J.A. (2004). Διαφορετικότητα και εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη. Παγκόσμια προοπτική. Αθήνα: Πεδίο

Taylor, C. (1997). Πολυπολιτισμικότητα: Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης. Αθήνα: Πόλις (σ. 11), όπως αναφέρεται στο Ζαχαριά, Ν. (2018), «Πολιτισμική ετερότητα και Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση», Διπλωματική Εργασία, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής. Διαθέσιμο στο: <http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/28982/1/%CE%9C.%CE%95.%20%CE%96%CE%91%CE%A7%CE%91%CE%A1%CE%99%CE%91%20%CE%9D%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%91%202018.pdf>

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Amnesty International, (2015). Must Try Harder-Ethnic Discrimination of Romani Children in Czech Schools. Διαθέσιμο στο: http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/AI_Must_Try_Harder_2015_En.pdf

Bouchnerová, R., (2005). Multiculturalism and Multicultural Education: Multicultural Education in the Czech Environment. Διαθέσιμο στο: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/3343/DPTX_2005_2_11410_OSZD001_68129_0_20857.pdf?sequence=1

British Council (2018) Διαθέσιμο στο: <https://www.britishcouncil.org/>

Černušáková, B., (2015) Breaking the Law: Stories of Roma Discrimination in Czech Schools. Διαθέσιμο στο: <http://www.right-to-education.org/blog/breaking-law-stories-roma-discrimination-czech-schools>

Český helsinský výbor, z.s. (2018) Διαθέσιμο στο: <http://www.helcom.cz/cs/en/>

Colborne, M. (2017) Online Blog Michael Colborne. Διαθέσιμο στο: <https://michaelcolborne.com/2017/11/17/why-is-the-czech-republic-still-discriminating-against-roma-children/> (Last accessed 29/12/2018)

Council of Europe (2006) D.H. and Others v. Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,469e020e2.html>

Council of Europe (2018) Διαθέσιμο στο: <https://www.coe.int/en/web/portal/roma> (Last accessed 29/12/2018)

CSI Czech School Inspectorate (2017). PISA International Survey. Διαθέσιμο στο: <https://www.csicr.cz/en/QL/International-Surveys/PISA>

CVVM Centrum pro výzkum veřejného mínění-Public Opinion Research Centre (2018). Διαθέσιμο στο: <https://cvvm.soc.cas.cz/en/about-us> (Last accessed 29/12/2018)

Czech Ministry of Education Youth and Sports (2013-2018) Διαθέσιμο στο: <http://www.msmt.cz/> (Last accessed 29/12/2018)

Delamere, P. (2000) Teacher Training in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED445544.pdf>

Dušková, S. & Lee, J. (2017) Justice served-Romani boys denied enrolment in school win case in Czech Republic Διαθέσιμο στο: <http://www.errc.org/press-releases/justice-served--romani-boys-denied-enrolment-in-school-win-case-in-czech-republic>

Eurydice-European Commission. (2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe Διαθέσιμο στο: http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/Integrating_immigrant_children_2004_EN.pdf

Eurydice-European Commission. (2008) Organisation of the Education System in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: http://www.msmt.cz/uploads/adult_education/CZ_EN.pdf

ERRC, European Roma Rights center. (2011-2012) Czech republic: A report by the European Roma Rights Centre. Διαθέσιμο στο: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/czech-republic-country-profile-2011-2012.pdf

FRA European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). Roma survey – Data in focus Education: the situation of Roma in 11 EU Member States. Διαθέσιμο στο: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/education-situation-roma-11-eu-member-states>

Fraňková , R. (2017). ROMA EDUCATION INITIATIVE SEEKS TO FOSTER ROLE MODELS. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio.cz/en/section/czech-life/roma-education-initiative-seeks-to-foster-role-models>

Fraňková , R. (2015). Segregated Roma Classes at Czech School Spark Criticism. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio.cz/en/section/curraffrs/segregated-roma-classes-at-czech-school-spark-criticism>

Havlík, R. (2007). Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu- Attitudes towards Foreigners and Minorities in the Sociological Research. Διαθέσιμο στο: <http://paideia.pedf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&:lsn=%2010&iiid=7&icid=4l&lsn=10&jiid=12&jcid=97>

Klimek Klaassen, C. , Moree, D. & Veugelers, W. (2008) Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic. Διαθέσιμο στο:

https://www.researchgate.net/publication/41902601_Teachers'_Ideas_about_Multicultural_Education_in_a_Changing_Society_The_Case_of_the_Czech_Republic

Laubeova, L. (2000) The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <https://eric.ed.gov/?id=ED459278>

Multikulturní centrum Praha (2016) Διαθέσιμο στο: <https://mkc.cz/cz/>

Nuria, S. R., Nuria R. D. Fundación Secretariado Gitano Health Area. (2009) HEALTH AND THE ROMA COMMUNITY, ANALYSIS OF THE SITUATION IN EUROPE. Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain. Διαθέσιμο στο: <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/virtuallibrary/librarydb/web/files/pdfs/155/VL-070.pdf>

OECD-Organization for Economic Co-operation and Development (2016). PISA 2015 key findings for the Czech Republic. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/czech/pisa-2015-czech-republic.htm>

OECD-Organization for Economic Co-operation and Development (2018) Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/> (Last Accessed 29/12/2018)

OECD-Reviews of Evaluation and Assessment in Education CZECH REPUBLIC 2012, Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/czech/49479976.pdf>

Open Society Fund Praha (2018) Διαθέσιμο στο: <http://osf.cz/en/>

Ross E. W. (2017). Rethinking Social Studies, Critical Pedagogy in Pursuit of Dangerous Citizenship. United States of America: Information Age Publishing Inc. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/316583231_Rethinking_Social_Studies_Critical_Pedagogy_in_Pursuit_of_Dangerous_Citizenship

Ryvolova, K. (2011) The two cultures of the Czech Roma. Διαθέσιμο στο: <https://www.eurozine.com/the-two-cultures-of-the-czech-roma/>

Šabatová, A. & Muižnieks, N. (2018). Segregation in Czech Schools threatens our children's future. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberties.eu/en/news/segregation-in-czech-schools/13893>

UNESCO-UNEVOC (2013). World TVET Database Czech Republic. Διαθέσιμο στο: https://unevoc.unesco.org/wtdb/worldtvetdatabase_cze_en.pdf

UNHCR The UN Refugee Agency (2018) Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain> (Last accessed 29/12/2018)

Willoughby, I. (2016). Amnesty Highlights Czech Treatment of Refugees in Latest Annual Report. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio.cz/en/section/curraffrs/amnesty-highlights-czech-treatment-of-refugees-in-latest-annual-report>

